

Araştırma Makalesi / Research Article

**LOZAN GÖRÜŞMELERİNDE
TRAKYA SINIR SORUNU
VE FRANSIZ BASININDA YER ALMASI***

Müzehher YAMAÇ**

Öz

Osmanlı Devleti, Balkan Savaşları sonrasında 29 Eylül 1913'te imzalanan İstanbul Antlaşması ile Batı Trakya'yı Bulgaristan'a devretmek zorunda bırakılmıştı. 1919 Neuilly Antlaşması ile de Müttefik devletler bu toprakları Yunanistan'a devretmişti. 11 Ekim 1922 tarihinde imzalanan Mudanya Ateşkes Antlaşması ile doğu Trakya boşaltılıp Türk idaresi bölgeye yerleşmiş, Trakya sınırı büyük ölçüde belirlenmişti. Kesin barış için Lozan'a gidecek olan Türk heyetine TBMM hükümetinin verdiği talimata göre, Batı Trakya sınırı Misakımillî maddesine dayandırılacaktır. Lozan'da Trakya sınırının belirlenmesi için yapılan oturumda Türk heyeti Trakya için 1913 sınırının kabul edilmesini ve Batı Trakya için ise halk oylaması yapılmasını talep etmiştir. Lozan'da İtilaf devletleri Yunanlıları desteklemiş, Batı Trakya'da plebisite yapılmasına ve Karaağaç'ın Türkiye'ye verilmesine karşı çıkmıştır. Büyük mücadele sonucunda Türkiye-Yunanistan kara sınırı, Yunanistan-Bulgaristan sınırının birleştiği noktadan Arda ve Meriç nehirlerini izleyerek Ege Denizi'ne kadar uzanan hat oldu. Karaağaç ve civarı Türkiye'ye bırakıldı. Türkiye-Bulgaristan sınırı 29 Eylül 1913 tarihli İstanbul Antlaşması'ndaki sınır olarak kabul edildi. Bu çalışmada ağırlıklı olarak, sürecin Fransız basınına yansımaları konu olarak incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: *Trakya Sınırı, Mudanya Ateşkes Antlaşması, Lozan Konferansı, Fransız Basını.*

* Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır.

There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.

** Doç. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fak., Ulus. İliş. Böl., (myamac@nku.edu.tr), (Orcid: 0000-0001-8587-330X).

**THE THRACIAN BORDER PROBLEM
IN THE LAUSANNE MEETINGS
AND ITS COVERAGE IN THE FRENCH PRESS**

Abstract

After the Balkan Wars, the Ottoman Empire was forced to hand over Western Thrace to Bulgaria with the Istanbul Treaty signed on September 29, 1913. With the 1919 Treaty of Neuilly, the Allied powers transferred these lands to Greece. With the Mudanya Armistice Agreement signed on October 11, 1922, eastern Thrace was evacuated and the Turkish administration settled in the region, and most of the Thracian border was determined. According to the instructions given by the Turkish government to the Turkish delegation, which were going to Lausanne, the border of Western Thrace was to be based on the Misak-ı milli clause. At the session held in Lausanne to determine the border of Thracian region, the Turkish delegation demanded that the 1913's border be accepted for Thrace and a referendum was to be held for the Western Thrace. In Lausanne, the Allied powers supported the Greeks, opposed the plebiscite in Western Thrace and the handing over of Karaağaç to Turkey. As a result of the great struggle, the land border of Turkey-Greece became the line extending from the confluence of the Greece-Bulgaria border to the Aegean Sea by following the Arda and Meriç rivers. Karaağaç and its surroundings were left to Turkey. The Türkiye-Bulgaria border was accepted as the border in the Istanbul Treaty of 29 September 1913. In this study, the reflections of the process on the French press will be examined in detail.

Keywords: *Thrace Border, Mudanya Armistice Agreement, Lausanne Conference, French Press.*

Giriş

Osmanlı Devleti 1912-13 Balkan Savaşı'nda yenilmiş, 30 Mayıs 1913 tarihinde imzalanan Londra Barış Antlaşması ile Trakya'yı ve Edirne dahil Midye-Enez hattının ötesindeki tüm Rumeli'yi Balkan Müttefiklerine bırakmayı kabul etmişti.¹Bu antlaşma ile Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlardaki devlet sınırları değişmiş ve Enez sınırına kadar çekilmiştir. II. Balkan Savaşları sırasında diğer Balkan Devletleri'nin her biri ile savaşmak zorunda kalan Bulgaristan, bütün bu cephelerde yenildi. 10 Ağustos 1913 tarihinde Balkan Devletleri arasında Bükreş Barış Antlaşması imzalandı. Bu antlaşma ile Osmanlı İmparatorluğu Kırklareli ve Edirne'yi Bulgarlardan geri aldı ve Yunan-Bulgar sınırı belirlendi. Yeni sınır Serez ve Drama'nın kuzeyinden geçerek Mesta-Karasu ağzında Ege Denizi'ne ulaşıyordu. Osmanlı İmparatorluğu ile Bulgaristan Krallığı arasında 29 Eylül 1913'te imzalanan İstanbul Antlaşması'na göre Batı Trakya ve Dedeağaç Bulgaristan toprağı olarak kaldı. I. Dünya Savaşı sonrasında sınırlar konusunda en belirsiz bölgelerden biri Batı Trakya idi. Batı Trakya, 27 Kasım 1919 tarihinde imzalanan Neuilly Antlaşması ile Bulgaristan'dan alınarak İtilaf Devletleri'nin kontrolüne geçti. Osmanlı İmparatorluğu'nun 10 Ağustos 1920 tarihinde İtilaf Devletleri ile imzaladığı Sevr Antlaşması'nın 27-36 Maddeleri ile Edirne ve Kırklareli'yi kapsayacak şekilde Trakya'nın büyük bir kısmı, azınlıkların ırk, dil ve din bakımından çıkarlarını koruyacak özel bir antlaşma yapılması şartıyla Yunanistan'a devredilmiştir. Geçmişte "Yunan makamları bu anlaşmanın (Yunan Sevr'i) geçerliliğini" ileri sürmüştür.² 28 Ocak 1920'de Osmanlı Parlamentosu tarafından kabul edilen Misakımillî, Batı Trakya'nın kaderinin plebisit ile belirlenmesini öngörüyordu (Md. 3).³ 26 Ağustos 1922'de Yunan hatlarına karşı saldırıya geçen Türk ordusu 17 Eylül'de Yunan ordularını Batı Trakya'dan atmıştı.⁴ Ardından Büyük Taarruzun kazanılması Mudanya Ateşkes Antlaşması'nın yolunu açmıştır. Le Temps gazetesinin 31 Ağustos 1922 tarihindeki haberine göre, 30 Ağustos Zaferi Fransız basınında büyük yankı bulmuştur.⁵ Yunanlıların mağlubiyeti Fransa'da memnuniyetle karşılanmıştır. Yunanlıların yenilmesiyle Türkler ve İngilizler karşı karşıya gelmiştir. Fransa burada maddi ve manevi çıkarlarını gözетerek Türkiye ile iş birliği içine girmelidir.⁶ Le Temps gazetesi 19 Eylül 1922 tarihli sayısında "*Türkiye'nin 1920'de büyük bir haksızlığa uğradığını, Türk toprağı olan ve*

1 Tevfik Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1992, s. 65.

2 Hristos İliadis, "*Trakya Tehdit Altında*" *Gizli Yazışmalar, Türkiye Stratejisi-Gizli Politikalar-Azınlık Grupları*, Çev. Lale Alatlı, Trakya Üniversitesi Balkan Araştırma Enstitüsü Yayını No.11, Edirne, 2020, s.37.

3 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C I, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1997. s.29-31; Hikmet Öksüz, "Misak-ı Millî: Bir Reel Politik Yansıması", *Yeni Türkiye Misâk-ı Millî Özel Sayısı*, Ankara 2017, s.690.

4 Salahi R. Sonyel, Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, C.2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s.269.

5 Ek 1. *Le Temps*, 31 Ağustos 1922, s.1; *L'Action Française*, 31 Ağustos 1922, s.1

6 Ek 2. *L'Action Française*, 10 Eylül 1922, s.1

Türk nüfusun yaşadığı Küçük Asya ve Trakya'nın Yunanistan'a verilerek adalete aykırı davranıldığını" yazmıştır.⁷ Fransız kamuoyu yeni bir savaş durumunda İngiltere ve Fransa'nın yüz binlerce asker toplayacak durumda olmadığını biliyordu.⁸ Bu sırada Fransa'nın Güneydoğu'da karşılaştığı sıkıntılar ve Suriye'deki karışıklık nedeniyle İngiltere ile olan politikasında görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Bu koşullar Türkiye ile politik ilişkilerin başlamasında önemli rol oynamıştır. Mustafa Kemal'in izlemiş olduğu politikada da Misakımillî ile saptanan sınırlara ulaşmak için İtilaf Devletleri arasında en uygun ülke Fransa olmuştur. İki ülke arasında başlayan diplomatik görüşmeler sonucunda 20 Ekim 1921'de Ankara Anlaşması imzalandı. Bu tarihten sonra Ankara Hükûmeti Fransa'ya esnek davranmış, Fransa da Büyük taarruza kadar devam edecek olan askeri malzeme yardımını başlatmıştır. Fransa uzun süren savaşların etkisinin Fransız kamuoyunda yarattığı baskıları önlemek amacıyla doğuda barışı sağlayarak savaştan çekiliyordu.⁹ 1922 yılı başında Millî Mücadelecilerin en önemli görevi, Yunanlıları Batı Anadolu ve Trakya'dan çıkarmak ve Misakımillî esasına göre barışı sağlamaktır. Türkiye'nin batı sınırını oluşturan Trakya sınırının belirlenmesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren en önemli konularının başında gelmiştir. Bu çalışmanın ana kaynağını Fransız basını üzerinden dönemin gelişmelerini incelemek ve Fransız kamuoyu üzerindeki etkilerini değerlendirmek oluşturmaktadır. Bu amaçla dönemin en fazla okunan Fransız gazeteleri arasında hükûmetin yarı-resmî yayın organı olarak tanınan Le Temps gazetesi, milliyetçi çizgisi ile bilinen Le Matin gazetesi, monarşist ve sağ görüşü ile bilinen L'Action Française, ve popüler gazetelerden olan Le Petit Journal gazetelerindeki ilgili makaleler incelenmiştir. Ayrıca dönemi anlatan ilgili Türkçe eser ve literatür kaynaklarından yararlanılmıştır.

1. Mudanya Ateşkes Antlaşması

Türk Kurtuluş Savaşı'nın Batı cephesi savaşlarının başarı ile sonuçlanmasının ardından, Müttefik Devletler barış istemek zorunda kalmıştır. Kurtuluş Savaşı zaferiyle Millî Mücadele'nin askeri safhası bitmiş artık Türk ulusunun bağımsızlığını ve haklarını Avrupalı devletlere kabul ettirmek için önemli olan diplomasi aşaması başlamıştır.

Fransız Yüksek Komiseri General Maurice Pellé, Fransız Başbakanı Raymond Poincaré'nin talimatıyla, 18 Eylül Pazartesi günü İzmir'de Mustafa Kemal Paşa ile yaptıkları görüşmede kendisine; Türk ordularının Trakya'ya ilerleme emrinden Müttefiklerin rahatsız olduğunu, tarafsız bölgeye hareket düzenlenmemesini, bu durumu Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmetine resmen bildireceklerini söyledi. Yüksek Komiser General Pellé, Mustafa Kemal

7 *Le Temps*, 19 Eylül 1922, s.1.

8 *L'Action Française*, 22 Eylül 1922, s.1.

9 Bige Yavuz, *Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri, Fransız Arşivo Belgeleri Açısından 1919-1922*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1994, s.145.

Paşa'ya askeri operasyonları durdurmasını ve Boğazlardaki tarafsız bölgeye girmemesini tavsiye etti. Aksi takdirde Müttefiklerle bir savaş durumunun ortaya çıkacağını ve bu durumun Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin çıkarlarına aykırı olacağını belirtti. Fransa ile olan dostluk temelini öne sürerek Mustafa Kemal Paşa'yı bu harekattan caydırmaya çalıştı. Ayrıca Müttefiklerin bu konuda bir kararı olmamasına rağmen, Doğu Trakya ve İstanbul'un Türklere verileceğini ifade etti. Ancak bu konuda İngiltere'nin tavrı önemliydi ve İngiltere'ye güvenmek pek mümkün değildir. 18 Eylül'de Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkomutanı Mustafa Kemal Paşa ile Fransız Yüksek Komiser Maurice Pelle'nin İzmir'de yaptıkları görüşmenin tutanakları, Hariciye Vekâleti'ne iletmek üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi İstanbul Temsilcisi Hamid Bey'e iletilmiştir. 19 Eylül 1922 tarihli şifre telgrafta yer alan ifadelere göre:¹⁰

“Tutanakta General Pellé'nin hükümetinden aldığı izinle Fransa'yı temsilen yarı resmî görüşme için geldiğini, Müttefiklerin henüz Türkiye'ye ilişkin ortak siyaset belirlemediklerini, Mustafa Kemal Paşa'nın TBMM Hükümeti İstanbul Temsilcisi Hamid Bey'e gönderdiği telgraftı okuduğunu, böylece İstanbul, Trakya ve Edirne'nin alınmasına dair buyruğundan ve ordunun hareketini ertelemem için toplanacak bir konferansta anlaşma sağlanması isteğinden haberdar olduğunu, Fransa'nın bir yandan Müttefikleriyle anlaşmak, diğer yandan Türkiye'nin amacına ulaşması için çalışmak istediğini, kişisel kanaatine göre Doğu Trakya'nın Meriç Nehrine kadar olan bölümünün Türkiye'ye verileceğini, ancak İngiltere'nin yakından ilgilendiği Boğazlar için özel bir yönetim tesis edilmesinin ve Boğazlar'ın serbestisi için kuvvetli bir teminat verilmesinin isteneceğini söylediği kaydedilmektedir.”

Sonuç olarak Mustafa Kemal Paşa, tarafsız bir bölgenin kendileri tarafından kabul edilmediğini, İstanbul ve Doğu Trakya derhal Türkiye'ye verilmesi şartıyla harekâtın durdurulabileceğini, ihtilafı konu olan Boğazlar meselesinin ise İstanbul ve Marmara'nın güvenliğinin sağlanması koşuluyla ilgili devletlerle her zaman görüşmeye açık olduğunu belirtmiştir. Ancak görüşmeler sırasında General Pelle'nin belirttiği üzere, nihai karar verme yetkisi bulunmamaktaydı.¹¹

Le Temps gazetesinin başyazarı bu görüşmeyle ilgili olarak, General Pellé ve Amiral Dumesnil'in İzmir'de Mustafa Kemal Paşa ile yaptıkları görüşmenin yararları olduğu ve durumun açıklığa kavuşup, netleşmesini sağladığı yorumunu yapmaktadır. Habere göre, *“Çeşitli kaynaklardan alınan bilgilere göre; Mustafa Kemal Paşa'nın tutumunda ve Misakımillî konusundaki düşüncelerinde bir değişiklik olmamıştır. Barışçıl bir çözüm için çalıştığı, bu konuda Ankara'daki Meclis ile ortak bir karar üzerinde anlaşacakları tahmin edilmektedir.”* Haberin devamında yazar *“cephedeki durumun her geçen saat daha karmaşık bir duruma geldiğinden, zamanın çok önemli olduğundan ikinci derecede önemli konularla*

10 Türk Diplomatik Arşivi Belgeleriyle 100. Yılında Mudanya Askerî Sözleşmesi Tutanaklar-Belgeler, T.C. Dışişleri Bakanlığı Diplomatik Arşiv Dairesi Başkanlığı, Belge No. 9, Ankara, 2022., s.28.

11 Bilal N. Şimşir, *Doğu'nun Kahramanı Atatürk*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2015, s.79.

zaman kaybetmemekten bahsetmektedir. Yazar, Boğazlar bölgesi Anadolu yakasında İngiliz ve Türk kuvvetleri arasında çıkacak bir çatışmanın büyüyerek bir yangına yol açabileceğine dikkat çekmektedir.”¹²

Paris görüşmeleri sırasında İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon, Türk ilerleyişi karşısında müttefikleri olan Fransa ve İtalya'nın muhtemel savaş durumunda, kendilerini yalnız bırakacaklarını görmüştür. Yazılacak notada Meriç'e kadar olan bölgenin Türkiye'ye bırakılması konusunda Fransa Başbakanı'nın yoğun çabasının da etkisiyle Lord Curzon da bu durumu kabullenmek durumunda kalmıştır. Yine bu görüşmelerde, Fransız Parlamentosu'nda milletvekili ve senatör olarak görev yapmış ve 20 Ekim 1921'de Yusuf Kemal (Tengirşenk) ile Ankara Anlaşması olarak bilinen Türk-Fransız Anlaşması'nı imzalamış olan Franklin-Bouillon'un İzmir'e giderek Müttefikler adına Mustafa Kemal ile görüşmelerde bulunması kararlaştırıldı. Lord George Curzon, Başbakan Raymond Poincaré'den Türklere Franklin-Bouillon'un Müttefiklere verdiği notadan daha fazlasını vaat etmemesini istemiş, Poincaré de notada belirtilenler dışında herhangi bir değişiklik olmayacağını, konferansa katılma yönünde Mustafa Kemal'i ikna etmeye çalışacağını belirtmiştir. Notada; yapılacak konferansa Ankara Hükûmetinin tam yetkili bir temsilci tarafından temsil edilmesi konusu, müttefiklerin geçici olarak ilan ettikleri tarafsız bölgeye Ankara Hükûmetinin konferans süresince asker göndermemesi, bu şart yerine getirildiği takdirde tüm Trakya ve Edirne'nin Meriç'e kadar boşaltılacağını vaat ediyordu.¹³ Ayrıca barış antlaşması imzalanıp yürürlüğe girdiğinde, Müttefikler İstanbul'u boşaltacaktır. Herhangi bir aksilik yaşanmaması için konferanstan önce Yunan birliklerinin belirli bir hattın gerisine çekilmesi sağlanacaktır. Mudanya veya İzmir'de toplanacak bir konferans sırasında, Mustafa Kemal ve Müttefik generallerin bu hat konusunda karar vermesi bekleniyordu.

23 Eylül tarihli nota General Pellé tarafından İstanbul'da, Ankara Hükûmeti'ne iletilmek üzere Hamit Bey'e verildi.¹⁴ TBMM Hükûmeti Paris Temsilcisi Ferid Bey de Fransa Dışişleri Bakanlığı ile yaptığı görüşmeyi, 25 Eylül 1922 tarihli şifre telgrafta TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına bildirmiştir. Fransa Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Raymond Poincaré ile İtalya'nın Paris Büyükelçisi Kont Sforza, İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a mütarekenin ancak Doğu Trakya'nın tahliyesiyle mümkün olabileceği hususunda ısrar etmiştir. Aldığı bilgilere binaen mütareke görüşmelerinde ısrar edildiği takdirde İstanbul dâhil olmak üzere Edirne'ye kadar bütün Trakya'nın mülki idaresinin jandarma kuvvetleriyle birlikte TBMM Hükûmetine bırakılması sonucunun elde edilebileceği kanaatinde olduğunu ve notada yer alan önlemlerin ortaklaşa kararlaştırılacağına dair cümlelerin, konferansa esas olan zihniyetin Türkiye'nin

12 *Le Temps*, 24 Eylül 1922, s.1.

13 Bilal N. Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938)*, C.IV, Belge No: 242,245,246, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1984, ss.495-524.

14 *Türk Diplomatik Arşivi Belgeleriyle 100. Yılında Mudanya Askerî Sözleşmesi Tutanaklar-Belgeler* T.C. Dışişleri Bakanlığı Diplomatik Arşiv Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2022, s.66.

her hususta Avrupa devletleriyle eşit hukuka sahip olduğunu gösterdiğini belirtmektedir. ¹⁵TBMM Hükümeti Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey'in İtilaf Devletleri'nin 23 Eylül 1922 tarihli ortak Notasına yanıt verdiği 29 Eylül 1922 tarihli Nota, Fransız müzakereci ve devlet adamı Henry Franklin-Bouillon tarafından Paris'e iletilmiştir:

*"Trakya'nın Yunan Hükümetinin idaresi ve ordusunun işgali altında fazladan bir gün daha tutulmasının her türlü tehlikenin yanı sıra Türklerin tarifsiz acılarının sebebi olduğu cihetle, Trakya'nın Edirne dâhil Meriç'in batısına kadar derhâl tahliye edilmesi ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetine acilen geri verilmesi elzemdir. Antant Güçlerinin istek ve önerilerine karşılık verecek söz konusu acil meseleleri çözüme kavuşturmak amacıyla Mudanya'da düzenlenecek Müttefik Generaller Konferansı'nun 3 Ekim 1922 tarihinde toplanması önerilmektedir. Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa Mudanya'daki konferansta bizi temsil etmek üzere atanmıştır. Bahsedilen tarihin uygun görülmesi hâlinde konferansa katılacak Generallerin belirlenmesini ve isimlerinin bildirilmesini rica ederim. İzmir, 29 Eylül 1922."*¹⁶

Le Temps gazetesinde yer alan 25 Eylül 1922 tarihli habere göre; "Dört gün sonra Mustafa Kemal ile Franklin-Bouillon arasında yapılan bir görüşmede Türk lider, Doğu Trakya'daki Yunan mezalimine karşı kin ve nefretle dolu olan askerlerine itidal tavsiye edemeyeceğini belirtti. Bu arada Franklin-Bouillon bir savaşı önleme çabalarında önemli bir rol oynuyordu" denilmektedir.¹⁷ Görüşmeler sırasında Bouillon, Mustafa Kemal Paşa'ya ısrarla Meriç'e kadar Doğu Trakya'nın barış konferansından önce Türklere teslim edileceğini ve Boğazlar konusunda endişelenmeye gerek olmadığını söyledi. Bu görüşmeler sonucunda Mustafa Kemal Paşa, İtilaf Devletleri tarafından tarafsız bölge ilan edilen Boğazlar'daki askeri operasyonları durdurdu. Konferansın 3 Ekim 1922'de Mudanya'da yapılması önerildi. Bu konferansa Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti temsilcisi olarak İsmet Paşa'nın tayin edildiği bildirilmiş ve uygun görüldüğü takdirde konferansa temsilci olarak gelecek generallerin o gün bildirilmesi istenmiştir.¹⁸ İzmir'de Franklin Bouillon'un Mustafa Kemal Paşa ile görüşmesi Mudanya'ya giden yolu açmıştır.

3 Ekim 1922'de Fransa'yı temsilen General Charpy, İngiltere'yi temsilen Tümgeneral Charles Harrington ve İtalya'yı temsilen General Monbelli, ülkelerinin savaş gemileriyle İstanbul'dan hareket ederek Mudanya'ya gelirler. Franklin-Bouillon, Hamit Bey ile birlikte Fransız zırhlısıyla gelmiştir.¹⁹ Bouillon

15 Türk Diplomatik Arşivi Belgeleriyle 100. Yılında Mudanya Askerî Sözleşmesi, Tutanaklar-Belgeler, a.g.e., s.68.

16 Türk Diplomatik Arşivi Belgeleriyle 100. Yılında Mudanya Askerî Sözleşmesi, Tutanaklar-Belgeler, a.g.e., ss.70-72.

17 Le Temps, 25 Eylül 1922, s.1.

18 İsmet İnönü, *Hatıralar*, Haz. Sabahattin Selek, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2020, s.23.

19 İsmail Eyyüpoğlu, *Mudanya Mütarekesi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2002, ss.160-161.

Mudanya konferansına gözlemci olarak katıldı.²⁰ Mudanya görüşmelerinde Türkiye'yi İsmet Paşa başkanlığındaki bir askeri heyet temsil ederken, Fransa, İngiltere ve İtalya'yı İstanbul'daki kuvvetlerinin komutanları ve yardımcıları temsil etmiştir. Ancak Yunanlılar konferansa katılmadılar. Mudanya'ya gelen savaş gemileri arasında bir Yunan gemisi de vardı. General Mazarakis ve Albay Sarıyanis'ten oluşan Yunan heyeti gemide bulunmalarına rağmen gemiden ayrılmadılar.²¹ 3 Ekim 1922 tarihinde Mudanya'da başlayan konferans Müttefiklerin Yunan ordusunun Doğu Trakya'yı belirli bir süre zarfında terk etmesi yönündeki kararına karşılık, İsmet İnönü'nün boşaltmanın zaman geçirmeden yapılmasını istemesi üzerine 5 Ekim 1922'de görüşmeler kesilmiştir. Bu süreçte Türk tarafı kararlı bir şekilde Boğazlara askeri bir harekât düzenleyeceğini ilan etti. Savaşta bıkmış olan Fransızlar ve İtalyanlar, Türkiye ile bir savaşa girmek istemiyordu. Fransa'nın Yüksek Komiseri General Pellé ve Franklin Bouillon konferansın devam etmesi için arabulucu oldular. Bu sayede 9 Ekim 1922'de tekrar başlayan görüşmelerde müttefikler bir ateşkes teklifi önerdiler.²² 11 Ekim 1922 tarihinde, 14 maddeden oluşan Mudanya Ateşkes Antlaşması imzalandı.²³ Antlaşmaya göre özetle; sözleşmenin yürürlüğe konulmasından itibaren Türk ve Yunan kuvvetleri arasında çarpışmalar durdurulacak, Yunan ordusu on beş gün içinde Doğu Trakya'dan çekilecek, takip eden 30 gün içinde bölgedeki Yunan memurların yerini Türk memurlar alacak, Meriç'i sağ kıyısı İtilaf Devletleri kontrolüne geçecek (Karağaç dahil), Türk ordusu güvenliğin sağlanabilmesi için bölgede sekiz bin jandarma bulundurabilecektir. 15 Ekim 1922'de Mudanya Ateşkes Antlaşması yürürlüğe girmiştir. Bu antlaşma uyarınca Doğu Trakya boşaltılır ve yeni bir diplomatik süreç amacıyla barış görüşmeleri başlar.²⁴

2. Lozan Konferansı'nda Trakya Sınırı

Lozan Konferansı öncesinde Fransa tarafı açısından; Türkler ile müzakere edilecek olan toprak meseleleri hususunda, Suriye sınırı, Irak sınırı ve Musul, Batı Trakya'da plebisit uygulanabileceği konuları yer almaktaydı. Trakya sınırı konusunda, Mart 1922'de Paris'te toplanmış olan konferansta belirlendiği, bu nedenle barış konferansında görüşülmesine gerek olmadığı görüşü hâkim bulunmaktaydı. Le Temps gazetesi, "*Fransa ve İngiltere'nin ortak tavır oluşturarak Mudanya Mütarekesi hükümlerine uygun davranması, ancak bu şekilde ortak bir mutabakat sağlanırsa Türklerin İstanbul'a ve Trakya'ya takviye kuvvet*

20 Bilal N. Şimşir, *Doğu'nun Kahramanı Atatürk*, Bilgi Yayınevi, Ankara-1999, s.101.

21 İsmet İnönü; *Hatıralar*, Haz. Sabahattin Selek, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2020, s.27.

22 Ali Fuat Cebesoy, *Siyasi Hatıralar*, C.1, (Haz. Osman Selim Kocahanoğlu), Temel Yayınları, İstanbul, 2002, s.95.

23 *Atatürk'ün Milli Dış Politikası, Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge 1919-1923*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992, ss.603-610.

24 Mahmut Goloğlu; *Millî Mücadele Tarihi -V, Türkiye Cumhuriyeti 1923*, Goloğlu Yayınları, Ankara,1971, s.3.

göndermeyeceklerinden" bahsetmektedir.²⁵ "Fransızların büyük bir kısmı Yunanlılar yüzünden Türkiye'deki çıkarlarının zarar görmesinden rahatsızdır."²⁶

Konferans öncesinde Le Temps gazetesinde Türkiye ile ilgili bir değerlendirme yapılmış ve buna göre yeni Türkiye'nin inşa süreci, işgalden nasıl kurtulduğu, Türkiye'deki değişimlere ve Müttefiklerin gözden kaçırmaması gereken noktalara dikkat çekilmektedir: "Türkler Yunanlılarla yapılan savaştan galip çıkmıştır. Fransızların araya girmesiyle harekât durdurulmuş ve ateşkes bu şekilde sağlanmıştır. Bu aşamadan sonra bir barış anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma sayesinde Türklerin ve Müttefiklerin birlikte karşılıklı güvenli bir şekilde iş yapması mümkün olabilecektir. Lozan Barış Antlaşması her iki tarafa barışçıl bir şekilde ilişkilerin gelişmesine imkân tanımaktadır. Taklitçilikten vazgeçilmeli ve intikam duyguları yok edilmelidir. Tüm bu unsurlar göz önünde bulundurulmalı ve Fransız geleneklerine uygun bir yol izlenmelidir. Fransa için en önemli konular; Türkiye'deki Fransız okulları sorunu, Fransa'nın Türkiye'deki yatırımları ve Fransız tüccarların haklarıdır." 16 Kasım tarihli makalesindeki değerlendirmesinde; "Osmanlı İmparatorluğu ile Sevri Antlaşması'na benzer bir anlaşmaya varılmadı. Sonuçlandırılacak yeni anlaşma Sevri'deki düzenlemeleri tekrarlamayacaktır. Türkiye'nin Avrupa sınırları 23 Eylül'de belirlenmiştir."²⁷ Gazetenin konferans öncesinde yayınladığı bir diğer makalede Türkiye'nin sınırları konusunu değerlendirmiştir. Buna göre; "Türkiye'nin sınırları 23 Eylül tarihinde tespit edilmiştir. Karaağaç bölgesinin ise Türklere bırakılması gerekir. Türkiye-Suriye sınırı, Ankara Anlaşması ile belirlenmiştir ve Lozan'da doğrulanmalıdır. Türkiye-Irak sınırı sorunu İngiltere-Türkiye arasında görüşmeler yoluyla çözümlenmelidir."²⁸

Lozan Konferansı 20 Kasım 1922'de İsviçre Konfederasyonu Başkanı M. Haab'ın konuşmasıyla açıldı, ardından Müttefikler adına İngiltere Dışişleri Bakanı Curzon ve Türkiye adına İsmet Paşa birer konuşma yaptı. Konferansa davet edilen İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven devletleri, Romanya, Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye idi. Öte yandan Boğazlar rejimi görüşmelerine davet edilen Bulgaristan ile bazı konularda görüşmelere katılan Belçika ve Portekiz de Lozan'daki konferansta yer aldı.²⁹ Le Temps gazetesi konferans ile ilgili görüşmeleri sütunlarına taşımaktadır: "Lozan Konferansı'nın ilk oturumu 21 Kasım'da yapıldı. Bu oturumda konferansta izlenecek usul ve esaslar tartışılmış, komisyonlar belirlenmiş, konferansın yürütülmesine ilişkin tüzük hazırlanmıştır. Söz konusu tüzük bir gün önce Türkiye, Yugoslavya, Romanya ve Yunanistan'ı temsil eden heyete teslim edilmiştir."³⁰ "İç tüzük müzakereleri sırasında ortaya çıkan diğer bir sorun da konferans başkanlığı meselesiydi.

25 Le Temps, 8 Kasım 1922, s.1.

26 Le Temps, 15 Kasım 1922, s.1.

27 Le Temps, 16 Kasım 1922, s.1.

28 Le Temps, 20 Kasım 1922, s.1.

29 İsmail Soysal, Tarihsel Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları C.I, (1920-1945), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000, s.77.

30 Le Temps, 22 Kasım 1922, s.2.

Tüzük metninde başkanlığın davet eden ülkeler arasında dönüşümlü olarak yapılacağı belirtiliyordu. Fransız kamuoyunda Türklerin başkanlığa itiraz edeceği yönünde bir beklenti vardı. Müzakerelerin Fransa'nın başkanlığında yürütülmesi halinde Türkler bunu destekleyecek, ancak dönüşümlü başkanlık formülünde Türkler de başkanlığı talep edecekti.³¹ "22 Kasım'da Birinci Komisyonun ilk toplantısında İsmet Paşa, Doğu Trakya için Karaağaç-Mustafa Paşa Köprüsü-Dimetoka-Simelin'i talep etti. Mudanya Antlaşması'na göre Doğu Trakya'nın sınırı belirlenmiş, Edirne Meriç'in sol kıyısında kalmış, Edirne İstasyonu ve Karaağaç civarı Türkiye'ye bırakılmıştı."³² İsmet Paşa, Mudanya Antlaşması hükümleriyle temellendirerek Edirne dâhil olmak üzere Doğu Trakya'nın bütünüyle Türkiye'ye verilmesinin kararlaştırılmış olması sebebiyle, 1913 tarihli İstanbul Antlaşması'nın tespit ettiği sınırların kabulü ve Batı Trakya için plebisit yapılmasını önerdi.³³

24 Kasım 1922'de toplanan alt komisyon, aynı gün Toprak ve Askeri İşler Komisyonu'na sınırın her iki tarafının askerden arındırılması ve Bulgaristan'ın Dedeağaç limanına bir demiryolu hattı inşa edilmesine ilişkin bir rapor sundu. 25 Kasım'da Toprak ve Askeri İşler Komitesi diplomatik bir mücadelenin ortasında yeniden toplandı. İtilaf devletleri ve Balkan devletleri ortak bir pozisyona sahipti ve Türkiye'nin Meriç'in batısına geçmesini istemiyorlardı. Lord Curzon, Türk heyetine, bu birliğin değerini ve önemini kabul etmeyenlerin kendilerini büyük bir tehlikeye maruz bıraktıklarını ve başarı umudu olmayan bir mücadele yürüttüklerini tehditkâr bir şekilde duyurdu. İsmet Paşa, Doğu Trakya için 1913 sınırının, yani Karaağaç-Mustafa Paşa Köprüsü, Dimetoka - Semelin Karadeniz'den Meriç'e kadar verilmesini; Doğu Trakya'nın güvenliği için Batı Trakya'daki halka danışılmasını ve onların iradelerini özgürce ortaya koymalarını talep etmiştir. İsmet Paşa bu taleplerin tarihi ve siyasi temellerini açıklarken şöyle demiştir: "Müttefikler, 24 Eylül 1922 tarihli notaları ve Mudanya Ateşkes Antlaşması ile Edirne dahil Doğu Trakya'nın Türkiye'ye iadesini zaten kabul etmişlerdi. Meriç'in sol kıyısında bulunan Edirne'nin teslimi halinde, Edirne istasyonu ve Karaağaç'ın iadesini gerekli kılmaktadır. Edirne Türkiye'ye verildiği takdirde, şehri İstanbul'a bağlayan demiryolunun Kuleliburgaz - Mustafapaşa parçasının da verilmesi gerekecektir," tezini ortaya koymuştur. İsmet Paşa'nın Doğu Trakya ile ilgili sunduğu nüfus istatistiklerine göre; Müslümanlar 142.839, Rumlar 87.840'tır. Batı Trakya'nın demografik yapısında Müslümanlar 257.944, Rumlar 48.306'dır.³⁴ Justin Mc Carthy'ye göre, Türk heyeti Konferansa iyi hazırlanmıştı. Elleri ayrıntılı istatistikler vardı. Bu istatistiklerde farklılık olmakla birlikte, belirlenen rakamlar Türklerin çoğunlukta olduğu yönündedir: Batı Trakya'da Türk nüfusunun 129.118, Rumların ise sadece 33.904 olduğunu gösteriyordu. Bu bölgede ayrıca 26.266 Bulgar, 1.480 Yahudi ve 923 Ermeni yaşıyordu. Taşınmaz

31 *Le Temps*, 22 Kasım 1922, s.2.

32 *Le Temps*, 22 Kasım 1922, s.2.

33 Bilal N. Şimşir, *Lozan Telgrafları (1922-1923)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1990, s.133.

34 Seha L. Meray (çev.), *Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar-Belgeler*, C.I, Yapı Kredi Bankası İstanbul, 1993, s.88.

malların %84'ü Türklere, %10'u Bulgarlara, %5'i Rumlara, % 1'i ise diğer azınlıklara aitti. Diğer Balkan ülkelerinde de durum farklı değildi. Türkler birçok yerde çoğunluktaydılar.³⁵ Yunan temsilci Venizelos ise "Yunanistan'ın İzmir'e kendi başına gitmediğini, Müttefikler tarafından Anadolu'ya davet edildiğini" vurgulamış ve Balkan Savaşları'nın sonuna kadar İzmir ve Trakya'da Türk çoğunluğu olmadığını iddia etmiştir. Halk oylamasına başvurmanın imkânsız olduğunu belirten Venizelos, bu bölgelerin Türk yönetimine geri dönmesi durumunda bile Hristiyan nüfusun göçe meyilli olabileceğini ve bu şartlar altında toplanan oyların değersiz olacağını savundu.³⁶

Le Temps gazetesinin 27 Kasım tarihli sayısında yer alan bilgilere göre; "24 Kasım'da yapılan oturumda Türk tarafı tekrar 1913 sınırında ısrar etmiştir. Askersizleştirilecek bölgeler konusunda itirazlarını belirterek, bu durumun Müttefiklere askeri müdahale olanağı sağlayacağı ve ihlal durumlarına karşı soruşturma komisyonu önerisini bildirmiştir. Lord Curzon bu oturumda "Türk tarafından istenen garanti koşullarının ağırlığından söz ederek, askersizleştirilecek bölgenin denetim altına alınması, Bulgaristan'a ise iktisadi amaçlı çıkış yolu verileceğini belirtmiştir. Türklerin plebisit uygulanması talebi ise Lord Curzon tarafından kabul edilmemiştir."³⁷ Haberin devamında; "Türklere karşı oluşturulan Balkan bloğunun dağıldığı, bu durumdan Türklerin çeşitli güç mücadelelerinden ve Balkan devletleri arasındaki düşmanlıktan yararlanacaklarını yazmıştır. Ancak Türklerin nerede duracaklarını bilmeleri ve kendilerine karşı yeni bir Balkan gruplaşmasının oluşmasını engellemeleri gerekiyordu. Gazeteye göre buradaki sorun, İngiltere ve Türkiye'nin sorunudur ancak eninde sonunda bir anlaşmaya varılacaktır."³⁸

Lozan Konferansı'nın ilk dönemi oldukça hareketli geçmiş ve sert tartışmalar yaşanmıştır. Komisyon müzakerelerine genel olarak Lord Curzon başkanlık etmiştir. Komisyonunda Lord Curzon ile birlikte çalışan Fransız, İtalyan ve Japon delegeler genellikle onun görüşlerini desteklemişlerdir.³⁹ Aralarında Sırbistan Krallığı ve Romanya'nın da bulunduğu İtilaf Devletleri, Türk sınırının Meriç'in batısına uzatılmasına şiddetle karşı çıktılar.⁴⁰ Bu bölgedeki Türk nüfusunun yoğunluğu başta Sırlar olmak üzere Avrupalı devletler arasında endişe yaratmış ve Türk heyetinin Batı Trakya'da bir plebisit düzenlenmesi yönündeki tüm çabaları başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Tartışmalarda Venizelos ve Lord Curzon tarafından öne sürülen tez, Batı Trakya'daki sorunun Balkan Savaşları'ndan sonra Neuilly Antlaşması ile çözülmüş olmasıdır. Bölge savaştan önce Türkiye'ye ait değildi ve göçmenlerin bu bölgeye yerleştirilmesiyle mesele kapanmıştır. İlk komisyon toplantısını hükümetine rapor eden Lord Curzon,

35 Justin Mc Carthy, *The Ottoman Peoples and the End of Empire*, Arnold, London, 2001, s.58.

36 Ali Naci Karacan, *Lozan*, Nokta Kitap Yayınları, İstanbul, 2006, s.100-102.

37 *Le Temps*, 27 Kasım 1922, s.1.

38 *Le Temps*, 27 Kasım 1922, s.1.

39 Rıza Nur, Joseph C. Grew, *Lozan Barış Konferansı'nın Perde Arkası (1922-1923)*, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2003, s.72.

40 Nur; Grew, a.g.e., s.91.

bu belgelerde Türk heyeti ile büyük zorluk yaşadığını ve bunun Konferansın zamanını boşa harcama planının bir parçası olduğunu belirtmiştir.⁴¹Sırp-Hırvat-Sloven Hükümeti temsilcisi Ninčić ve Romanya temsilcisi Duca yaptıkları konuşmalarda Batı Trakya'da plebisite karşı olduklarını ve Doğu Trakya sınırının Meriç'ten geçmesi gerektiğini savundular. Sırp-Hırvat-Sloven temsilcisi de Doğu Trakya'nın kuzey ve batısında askerden arındırılmış bir bölge talep etti. Bulgaristan Başbakanı Stanbulusky ise şunları söyledi: *"Türk heyeti sınırlar belirlenmeden Batı Trakya'daki halka danışılmasını istiyor. Bu konu Neuilly Antlaşması ile çözülmüştür. Türkiye'nin gönüllü olarak terk ettiği Batı Trakya, savaştan önce Türkiye'ye ait değildi. Yunanistan'ın mültecileri yerleştirmek için Batı Trakya'ya ihtiyacı var."*⁴² Karşılıklı görüşmelere rağmen Batı Trakya sorunu konferansın ilk bölümünde mübadele konusu ve mübadele esasları dışında çözülemedi.⁴³Bu süreçte Ankara ile Lozan arasında yoğun bir telgraf trafiği yaşanmıştır. İnönü, Başbakanlığa gönderdiği 22 Kasım 1922 tarihli telgrafında, Curzon ile yaptığı görüşmeler de dahil olmak üzere, Batı Trakya konusunda *"1913 sınırını kabul ettirmenin ve referanduma gitmenin çok zor olduğunu"* vurgulamıştır. Başbakanlıktan Lozan'a gönderilen 26-27 Kasım 1922 tarihli telgrafta da bu durum kabul edilmiştir.⁴⁴ Bu süreç daha sonra İnönü tarafından Anılar'ında şu şekilde değerlendirilmiştir: *"Trakya hudutları meselesinde elimizi zayıflatan husus yalnız Balkan Harbi'nde Batı Trakya'yı kaybetmiş olmamız değil, aynı zamanda Dünya Savaşı sırasında Bulgarlarla bir antlaşma yapmış ve Edirne'nin Dimetiko'ya kadar olan bölgesini Bulgaristan'a vermiş olmamızdır"* demektedir.⁴⁵

Avrupa Devletleri, 31 Ocak 1923 tarihinde Türk heyetine sundukları barış antlaşması taslağının incelenmesini ve 4 Şubat 1923 akşamı bir cevap verilmesini istediler.⁴⁶ Bu taslağa göre sınırı belirleyen Meriç hattı olacaktır. Karaağaç Yunanistan'a verilecek, Türkiye'yi Bulgaristan ve Yunanistan'dan ayıran sınırların her iki tarafında, Ege'den Karadeniz'e kadar olan topraklar otuz kilometre genişliğinde askerden arındırılacaktı. 4 Şubat'ta İsmet Paşa ve heyetinin Karaağaç'tan vazgeçme kararı hükümet tarafından onaylandı, ancak bazı milletvekillerinin eleştirileriyle karşılaştı. Müttefikler tarafından 31 Ocak'ta verilen projede gerekli görülen değişiklikler Türk İcra Komitesi tarafından 8 Mart 1923 tarihli bir nota ile bildirilmiştir. Bu notada, Türkiye'nin ekonomik kaybına yol açan Karaağaç'taki haklarından vazgeçmesinin büyük fedakârlık olduğu vurgulanmıştır.⁴⁷İngilizlerin yanlı tutumu ve Musul, kapitülasyonlar ve borçlar gibi çözülemeyen konular nedeniyle İsmet Paşa geri döndü ve 20 Kasım- 4 Şubat

41 Taner Baytok, *İngiliz Belgeleriyle Sevri'den Lozan'a*, Doğan Kitapçılık, İstanbul, s.228.

42 Büyüklüoğlu, a.g.e., s.482.

43 Salahi R.Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, C.2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2003, s.306.

44 Bilal Şimşir, *Lozan Telgrafları (1922-1923)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1990 s.120-133.

45 İnönü, a.g.e., s.65.

46 Meray, a.g.e., C.I, s.96.

47 Veysi Akın, *Trakya'nın Türklere Devir Teslimi*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1996, ss.175-179.

arasındaki ilk dönem sona erdi. İsmet Paşa'nın dönüşüyle birlikte Misakımillî'den verilen tavizler konusundaki tartışmalar gündemi uzun süre meşgul etti. 4 Mart 1923'te TBMM'nin gizli oturumunda İsmet Paşa Lozan'daki görüşmeler hakkında ayrıntılı bilgi verirken, İcra Vekilleri Heyeti Başkanı Rauf Bey de milletvekillerinin Lozan konferansı konularına ilişkin sorularını yanıtladı.⁴⁸

3. Lozan Konferansı İkinci Döneminde Trakya Sınırı

Konferansın ikinci oturumu başladığında İngiliz delegasyonunun başkanı Sir Horace Rumbold, Fransız delegasyonunun başkanı General Pellé ve İtalyan delegasyonunun başkanı Montagna idi. Bu değişikliklerle Müttefikler, Türklerin karakterini ve koşullarını daha iyi bilen kişileri Türkiye'nin karşısına çıkararak barışı ne kadar istediklerini göstermişlerdir. Ancak Le Matin gazetesi 21 Nisan tarihli sayısında, "Müttefiklerin Lozan'da eskisi gibi ısrar etmeye devam etmeleri halinde Türklerin barıştan vazgeçerek, çatışmaların yeniden başlayacağını iddia ederek soğukkanlılık tavsiye ediyordu."⁴⁹ Le Temps gazetesi, "konferansın ilk gününün zor ve ağır geçtiğini ve bu kasvetli durumun dağılması için biraz zamana ihtiyaç duyulduğunu yazdı. Bazı çevrelerin İsmet Paşa'nın uzlaşmaz açıklamalar yapmasını beklediğini ancak İsmet Paşa'nın olumlu bir tavır sergilediğinin görüldüğünü ve Türklerin Lozan'a onurlu bir anlaşma imzalamak amacıyla geldiklerini belirtti. Gazete her şeye rağmen Türklerin barıştan yana olduğunu ve mevcut kazanımlara (Fransa'nın kazanımlarına atıfta bulunarak) saygı göstermemesi halinde statükoda hiçbir şeyin değişmeyeceğini" belirtmiştir.⁵⁰

Lozan Konferansı'nın ikinci oturumu 23 Nisan 1923 tarihinde başladı. Konferansın ikinci döneminde daha önce olduğu gibi üç komisyon kuruldu. Sir Rumbold başkanlığındaki ilk komisyon, çözülmemiş ulusal sorunları ve yabancılara karşı adli meseleleri görüşecekti. General Pellé başkanlığındaki ikinci komisyon mali ve sağlık konularıyla, Montagna başkanlığındaki son komisyon ise ekonomik konularla ilgilenecekti.⁵¹ Sir Rumbold, 23 Nisan'da Curzon'a gönderdiği bir telgrafta İsmet Paşa'nın tutumunu anlatmıştır. Rumbold'a göre İsmet Paşa barış yapmaya kararlıydı çünkü Ankara'ya ikinci kez eli boş dönmek istemiyordu. Rumbold, İngiliz Gizli Servisi aracılığıyla İsmet Paşa'ya gönderilen talimatları önceden almış olduğu için konferansta çok daha elverişli bir konumdaydı.⁵²

Sir Rumbold başkanlığındaki komisyon ilk olarak 24 Nisan'da Türk heyetinin talepleri olan Trakya sınırının, "Meriç'in sol kıyısına kadar" yerine "Meriç'in ana yatağının talvegine kadar" olarak değiştirilmesi taleplerini değerlendirdi. İngiliz temsilci Rumbold, Meriç'in sık sık değişmesi nedeniyle

48 TBMM Gizli Celse Zabıtları, C.4, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1985, s.99.

49 Le Matin, 21 Nisan 1923, s.1.

50 Le Temps, 21 Nisan 1923, s.1.

51 Le Temps, 24 Nisan 1923, s.4.

52 İnönü, a.g.e., s.117.

ana yatağının belirlenmesinin zorluğundan bahsetti. Trakya sınırı Türk tezi gibi olursa “değişmelere bağımlı bir sınır” haline gelecekti ve uygulamada balık avcılığı hakları ile tartışmalı başka konulara ilişkin güçlükler ortaya çıkacaktı.⁵³ Müttefiklerin önerisi kabul edilirse, Meriç kıyısındaki Türk köyleri nehrin sularından yararlanamayacaktır. Türk delegasyonu sınır olarak nehrin talvegini önerdi ve nehrin her iki ülke tarafından ortaklaşa kullanılması gerektiğini vurguladı.⁵⁴ Ardından İstanbul’un ve işgal altındaki toprakların tahliyesi görüşüldü. İsmet Paşa’ya göre çok tartışmalı geçen görüşmelerde Müttefiklerin oyalama taktikleri yeniden sahneye konuldu.⁵⁵

İtilaf Devletlerinden Fransa, İngiltere ve İtalya Osmanlı topraklarını işgal ettikleri dönemde yaptıkları masrafları, Osmanlı Devleti’nin yenilgisi sebebiyle Türkiye’den istemiştir.⁵⁶ Barış Antlaşması taslağı iktisadi koşulları 79. Maddeye göre; “Müttefik tabiiyetindekilerin (Yunan tabiiyetindekiler hariç) 1 Ağustos 1914 tarihinde Osmanlı egemenliğindeki mal, hak ve çıkarları savaş harekâtları, el koyma önlemleri, haciz önlemleri, aktarma, müsadere, ya da herhangi bir zarar verici karar ya da eylem nedeniyle aktarma, müsadere ya da herhangi bir zarar verici ya da eylem nedeniyle artık varlığını sürdüremiyorsa ya da zarar gördüyse, bunların sahipleri 57. Madde kapsamında Müttefik güçler tarafından kendilerine tahsis edilecek tazminata hak kazanır” demektedir. Bu konu ile ilgili olarak İnönü, Büyük Millet Meclisi’nde yaptığı 21 Şubat 1923 tarihli konuşmada şu açıklamada bulunmuştur:⁵⁷

“...Bundan başka olarak iktisadî mesail namı altında malî mesailden maada tamirat mezuubahis idi. Onların bizden istediği tamirat ve bizim Yunanlılardan istediğimiz tamirat, Müttefiklerle yapılan müzakerede asıl kasedtikleri mesaili esasıyeyi nazardan kaçırmak istiyorlardı. Mesela tamirat diye sarahaten ifade ettiğimiz bu kelime konferansın nihayetine kadar ifade edilmedi. Diyorlardı ki harpte tarafeyn tebaası zarar görmüştür. Binaenaleyh tebaamızın zararlarını ödeyeceksiniz. Nihayetine kadar buna mukavemet etmek için harpten dolayı tarafeyn zarar görmüşse yine tarafeyn ödesin. Nihayet münasip bir şekilde müttefikler tebaalarının zararlarını telafi için tamirat bedeli olarak otuz milyon lira altın istediler. Nihayet bunu on milyon lira olarak talep ettiler ve bu parayı 1337 [1921] senesi zarfında ödeyeceğiz. Senevi dokuz bin lira vereceğiz. Malî mesailden olarak borçların taksimi gibi bir de tamirat meselesi vardır.”

Tazminat konusu ile ilgili olarak Le Matin gazetesi, 26 Nisan’da yapılan oturumda “Türkler diplomatik gerilla savaşı uyguluyor. Umdukları barış, müttefiklerin genel yorgunluğundan elde edecekleri barıştır” başlığı ile Lozan’da işlerin yolunda gitmediğini okurlarına duyurmaktaydı:⁵⁸

53 Mustafa Budak, *Misâk-ı Millî’den Lozan’a İdealden Gerçeğe Türk Dış Politikası*, Küre Yayınları, İstanbul, 2008, s.447.

54 Ali Naci Karacan, *Lozan Konferansı ve İsmet Paşa*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1993, ss.224-227.

55 İnönü, *a.g.e.*, s.117.

56 Karacan, *a.g.e.*, s.364.

57 İsmet İnönü, *Lozan Barış Konferansı Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj, Anı ve Söyleşileri*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi. Hazırlayan: İlhan Turan. Gözden Geçirilmiş Baskı. 2010. www.ismetinonu.org.tr/lozan-baris-konferansi.htm

58 *Le Matin*, 27 Nisan 1923, s.3.

“Türkiye, Müttefiklerin savaş sırasında uğradıkları zararları veya el koymalarını tazmin etmek istemiyor. İşte Türklerin üstelik ödemediği 12 milyon Türk altını tazminatla çözüleceği sanılan bu hassas nokta üzerinde tartışma yeniden açıldı. 1914’te iki geminin inşası için İngiltere’ye ödenen 5 milyon Türk altını ile Türkiye’ye ait olan ve Berlin’deki Reichbank’ta ele geçirilen 6 milyon Türk altını onlara aitti. Eğer Lord Curzon yakın zamanda Londra’da İngiltere’nin 5 milyon Türk altınının kendisine kalacağını açıklamasaydı, Türkiye’deki müttefiklerin mallarına verilen zarar konusunu ele almaya gerek kalmayacaktı. Londra ve Paris’in bu sorunu hızla çözmesi gerekiyor. General İsmet Paşa, Türkiye’nin Almanya’nın yanında savaştığını hatırladı. Neredeyse unutmuştuk. Türk hükümetinin eski müttefikleri Almanya, Avusturya, Macaristan, Bulgaristan’a ait mal, hak ve menfaatlerin tasfiyesi görevini üstlenmeyi ve bu tutarı tazminat komisyonuna ödemeyi reddettiği doğrudur. Bunu biraz şok edici buluyor.1918’deki Mondros Mütarekesi sırasında Türk delegeler daha az seçiciydi. Türk bakış açısını kabul edersek, tazminat komisyonunun bu tasfiyeyi kendisi yapması gerekir. Peki Ankara hükümetinin bu görevi kolaylaştıracağına dair ne gibi garantilerimiz olabilir? Hiçbiri. Uzmanlar bir formül arayacak. Bir tane daha. Belki bulurlar. Onlar da bir gün barışa kavuşurlar.”

Ardından 3 Mayıs tarihli Le Temps gazetesi, General Pellé ile İsmet Paşa’nın olumlu bir görüşme gerçekleştirdiğini okurlarıyla paylaşmıştır. “İki liderin yaklaşımları memnuniyet vericidir. Gazete özellikle General Pellé’nin, Türk meslektaşına karşı yapıcı ve dostane bir tutum sergilediğini yazmaktadır. Bu görüşme sırasında Fransız General, hükümetinin görüşlerini İsmet Paşa’ya resmi olarak iletme fırsatı bulmuştur. Suriye sınırına yapılan askeri yığınakla ilgili olarak İsmet Paşa’nın da ılımlı açıklamalarda bulunduğu ve birliklerin iç bölgelere kaydırılacağı sinyalini verdiğiinden bahsetmektedir.”⁵⁹ Haberin devamında, “2 Mayıs’ta toplanan ilk komite oturumunda Türk tarafının Karaağaç Bölgesi ile ilgili Türk-Bulgar Antlaşması’nın parlamento onayı olmadığından kabul edilmediği, bu nedenle Karaağaç bölgesinin Türkiye’ye ait olduğu, ayrıca On İki Adalar’ın da Türkiye’ye verilmesi gerektiği talebini” okurlarına duyurmaktaydı.⁶⁰

Tazminat konusu Türkiye ile Yunanistan arasında sorun olmaya devam etmektedir. Le Matin gazetesi 15 Mayıs tarihinde “Lozan’da Ciddi Durum” başlıklı makalede Türk ve Yunan görüşlerinin çarpıştığını yazmaktadır: “Venizelos’un İsmet Paşa ile görüşmesi Türkler ile Yunanlılar arasındaki görüş ayrılıklarını gözler önüne serdi. Üzerinde anlaşılamayan başlıca konular tazminat sorunu, esirler, Atina Bankası’ndaki rehineler konusu ve konferansta yaşanan son gelişmelerdi. Gazeteye göre, bu noktada Yunanistan tazminat olarak herhangi bir para ödemeye yanaşmazken, Türkler ödeme olmadan barış sağlanamayacağı konusunda ısrarcıydı.”⁶¹

Le Matin, bu aşamada “Türkiye ve Yunanistan’ın anlaşamadıklarını, Yunanistan’ın bu aşamadan sonra Türk delegelerle müzakere etmek istemediğini iddia

59 Le Temps, 3 Mayıs 1923, s.1.

60 Le Temps, 3 Mayıs 1923, s.6.

61 Ek 3. Le Matin, 15 Mayıs 1923, s.1.

etti. Gazete, her iki ülkenin de barıştan yana olduklarını ancak Yunanlıların herhangi bir ödeme kabul etmediğini, Türklerin ise savaş zararları için tazminat talep ettiğini vurguladı." Gazeteye göre, "tüm Doğu meseleleri her zaman sorunluydu ama Lozan bunun en belirgin örneğiydi. Müttefiklere göre de bu sorun çözülemeyecek bir duruma gelmişti ve görüşmelerin sonuna gelinmişti." Haberin devamı şu şekildedir: "Bu arada Yunan Dışişleri Bakanı Aleksandris ve Devlet Bakanı Romanos Lozan'a geldi. Türk-Yunan müzakereleri aniden hareketlendi." Gazeteye göre, "Yunanlılar Türklerin tazminat taleplerine karşı çıkarken Türkler ısrar ediyordu. Türkler, Yunanlıların neden tazminat ödemek istemediklerini dinlemek ve anlamak zorundaydı. Yunanlıların Türklere verdiği notanın yarattığı etki konferansın sonunu getirebilirdi. Sorunu çözenin en iyi yolu, Müttefiklerin müdahale etmemesi, Türkler ve Yunanlılar karşılıklı olarak serbest bir şekilde karşı karşıya sorunlarını çözmeleridir. Herhangi bir müdahale müzakereleri sonlandırır ve Balkanlar'da tehlikeli sonuçlara yol açabilirdi."⁶²

Le Temps gazetesi, "anlaşmazlığın Türkiye ve Yunanistan arasında karşılıklı görüşmelerle sonuçlandırılması gerektiğini ve Fransa'nın sadece durumu açıklığa kavuşturmak için üstüne düşenleri yerine getirmesi gerektiğini belirtti." Gazete, "Yunanistan'ın Türkiye'deki işgalinden dolayı uğradığı zararları gidermesi için Yunanistan'dan taleplerini haklı bulmaktadır. Konunun siyasi ve birçok yönü bulunduğunu, ancak Türklerin ödemelerin nasıl yapılacağı gibi temel meseleleri belirlemesi gerektiğini yazmaktadır. Diğer taraftan, Yunanlıların 1914'ten bu yana Yunanistan tarafından işgal edilen Anadolu topraklarından göç etmek zorunda kalan Yunan vatandaşları için Türklerden tazminat talep ettiklerini de vurguladı." Le Temps ayrıca, "çok sayıda mülteciye sahip olmalarına rağmen Yunanlıların bu taleplerinin gerçekleşmesinin şüpheli görüldüğünü, zira Müttefiklerin benzer bir talep için Almanya'ya hak tanımak istemedikleri yorumunda bulundu. Buna karşılık, Türkler de 1912'den bu yana göç etmek zorunda bırakılan vatandaşları için tazminat hakkına sahiptiler."⁶³

Le Matin gazetesinin 27 Mayıs'ta paylaştığı habere göre, "General Pellé 26 Mayıs'ta Lozan'da bir basın toplantısı düzenleyerek Türk-Yunan tazminatlar konusunun ana noktalarının belirlendiğini ve detayların uzmanlar tarafından düzenleneceğini ifade etti." Anlaşmanın ana noktaları şu şekildeydi: "Yunanlılar tazminat karşılığı olarak Karaağaç bölgesinden vazgeçtiler. Diğer öne sürdükleri koşullar arasında 1915 sınırları temel olarak kabul edilmeyecektir. Dimetoka ve Kuleli-Burgaz demiryolu hattı kapsam dışı bırakılacaktı. Savaş sırasında karşılıklı olarak el konulan gemiler Türkler ve Yunanlılar tarafından iade edilecekti. Ayrıca Türkler, yeni sınır düzenlemesi, sınırın yeri ile ilgili olarak bazı çekincelerde bulunmuşlardı, ancak bunlar bir barış anlaşmasını engelleyecek konular değildi."⁶⁴

27 Mayıs'ta Yüksek Komiser General Pellé, İtalyan Temsilci Montagna ile bir araya geldi ve bugüne kadar yapılan görüşmelerin sonuçlarını ele aldılar. Bu görüşmede tazminat sorununun doğrudan İsmet Paşa ile çözülmesine karar

62 Le Matin, 15 Mayıs 1923, s.3.

63 Le Temps, 18 Mayıs 1923, s.1.

64 Le Matin, 27 Mayıs 1923, s.3.

verildi. 26 Mayıs'ta Venizelos, İsmet Paşa ve Müttefikler arasında gerçekleşen özel bir toplantıda, İsmet Paşa Karaağaç önerisini kabul etti, ama müttefik tazminatı konusunun hızla sonuca vardırılması konusunda güvence istedi. Sonunda İngiltere, Fransa ve İtalya'nın da tazminat taleplerinden vazgeçmesiyle, Yunan tazminatı ve Müttefik tazminatı konuları eş zamanlı olarak çözülmüş oldu.⁶⁵

Le Temps gazetesi bu sorunun çözülmesinin barışa önemli bir katkı sağlayacağını iddia etti.⁶⁶ Yunan tazminatları konusu gazetenin 28 Mayıs tarihli sayısında ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Habere göre; "Karaağaç'ın Türklere teslim edilmesi, Türkiye açısından Yunanistan'dan talep ettiği tazminat talebinden vazgeçmesini sağlamıştır. Artık barışın yaklaştığı öngörülebilir. Bu sonuca ulaşılmasında General Pellé'nin takdire şayan bir rol oynadığını belirten gazete, Müttefiklerin Yunanistan'a yaptığı uyarının etkili olduğunu ve Yunanlıların İtalyan ve Fransızların desteğiyle bu kararı kabul ettiğini belirtti.⁶⁷ Le Matin gazetesinin haberine göre; "Müttefikler, mali konuların görüşüleceği oturum sırasında Bulgaristan'a Karaağaç üzerinden transit geçiş hakkının garanti edilmesini önermeyi kabul etti."⁶⁸

Karaağaç'ın Türkiye'ye teslim edilmesinin ardından Le Temps gazetesi, "İsmet Paşa'dan kalan sorunları çözmesini ve barış antlaşmasını bir hafta içinde imzalamasını beklediklerini" yazdı. Gazeteye göre, "tüm dünya kamuoyunu ilgilendiren bu konu ve Türklerin uyumsuz tavrı yüzünden barış uzarsa büyük bir hayal kırıklığı yaşanacaktı. Bir an önce çözülmesi gereken sorunlar arasında, İstanbul'un boşaltılması, kuponların ödenmesi⁶⁹ ve yabancılara tanınan ayrıcalıklar gelmektedir."⁷⁰

Antlaşma günü yaklaşırken Le Temps, "Lozan Konferansı'nın psikolojik bilançoların çıkarılması ve uygulanan yöntemlerin analiz edilmesi gereken bir diplomatik laboratuvar olduğu yorumunu yaptı. Gazete, genel olarak konferansın sonunda Fransa için hiçbir kazanımın eksik olmadığını söylebileceğini, Fransız delegelerin her zaman nezaketle davrandıklarını ve Türk heyetinin takdirini kazandıklarını" yazdı. Le Temps, General Pellé için ayrı bir yorum yaparak, "kendisinin saygın görünümüyle konferansa katılan herkesin takdirini kazandığını" belirtti.

65 Sevtap Demirci, *Belgelerle Lozan, Taktik-Stratejik Diplomatik Mücadele 1922-1923*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2017, s.209.

66 *Le Temps*, 28 Mayıs 1923, s.4.

67 Ek 4. *Le Temps*, 28 Mayıs 1923, s.1.

68 *Le Matin*, 28 Mayıs 1923, s.3.

69 Lozan Konferansı'nda çözülemeyen konulardan biri kuponlar meselesi de denilen Düyun-u Umumiye yani Osmanlı borçları ve bu borçların faizleriyle ilgili meselelerdi. Bu borçların tasfiyesi, önce bu borcun Osmanlı'dan ayrılan devletlerle Türkiye arasında taksimi, daha sonra da ödenecek para biriminin tespiti meselelerinin çözümüne bağlıydı. Lozan Konferansı'nın 46. maddesine göre, Türkiye'nin borçlarını ne şekilde ödeyeceğinin Türkiye ile borç senetlerini elinde bulunduranlar arasında yapılacak görüşmelerde belirlenmesi kararlaştırılmıştır. 13 Haziran 1928 tarihinde Paris'te imzalanan anlaşma ile Türkiye, Osmanlı borçlarının anapara ve faizlerini ödemeyi kabul etmiştir. BCA, Fon No: 30 18 12-Kutu No:1 Dosya No: 3 Sıra No:19.

70 *Le Temps*, 5 Haziran 1923, s.4.

Le Temps'a göre, "Lozan görüşmeleri Fransa açısından ulusal bağımsızlığının tanınmasını isteyen yeni Türk Devleti ile kurulacak ilişkilerde, yüzyıllardan beri sürmüş olan Fransa- Osmanlı ilişkilerinin yeniden tesis edilmesine olanak sağlayan bir fırsat olarak görülmektedir."⁷¹

4. Barış Antlaşması'nın İmzalanması

Konferans sonuca ulaşırken taraflar arasında bazı yumuşamalar olmuştur. Müttefikler Türkiye'nin kapitülasyonların tümüyle kaldırılmasını kabul etmişlerdir. Bu arada İsmet Paşa ve Başbakan Rauf Orbay arasında Lozan'da yapılan görüşmeler, verilen kararlar konusunda anlaşmazlıklar çıkmıştı. Bu durumun barış görüşmelerini olumsuz etkilemesi üzerine Mustafa Kemal Paşa araya girerek barış sürecinin tamamlanmasının yolunu açmıştır.⁷² İlerleyen tarihte taraflar arasında bir an önce barışın sağlanması konusunda anlaşmaya varmışlar, üzerinde anlaşılamayan sorunların çözümünü sonraya bırakmışlardır.⁷³

Le Temps'e göre, "Lozan Konferansı sırasında, kesin olduğu düşünülen şeylerin bile kırılan olduğu müzakerelerde tecrübe edilmişti. 8 Temmuz'da delegeler prensipte bir anlaşmaya varılmış olmasından dolayı heyecanlıydı. Ancak, Saat 01.40'ta General Pellé'nin üzerinde anlaşılamayan bazı konular olduğunu bildirmesi umutsuzluğa yol açtı." Bu konular özetle: Müttefik kuvvetlerin antlaşmanın TBMM tarafından onaylanmasından sonra altı hafta içinde Boğazları terk etmeleri, Boğazlar önünde Müttefik devletlerin bir kruvazörü ile iki muhribinin bulunması, Boğazlar Sözleşmesi'nin 1 Ocak 1924 tarihinde yürürlüğe girinceye kadar kabul edilmesi ve Boğazlar Rejimi ile ilgili olarak, gemilerin boğazlardan serbestçe geçişinin sağlanmasıdır.⁷⁴

Le Temps'e göre "Müttefikler bir an önce barış yapmak istegindedir. Bu nedenle 'Armstrong-Vickers' Mühendislik Şirketi ve 'Régie Générale des Chemins de Fer' Demiryolu Şirketi ile ilgili imtiyazlarında iki kuruluşa daha önce söz verilen ayrıcalıkları korumak için hukuki bir düzenleme önerisinden vazgeçtiklerini bildirmişlerdir. Müttefikler, Turkish Petroleum Company ile ilgili olarak rüçhan hakkı tanınması konusunun kuponların ödenmesi konusunda olduğu gibi, barışa zarar vermeyecek şekilde, daha sonraki bir tarihte özel görüşmeler yoluyla çözülmesini önerdiler. İngiliz Hükûmetinin şirketin haklarını teminat altına alacağını açıklamasının ardından sorun çözüldü."⁷⁵ Le Temps gazetesi, "17 Temmuz'da Yakın Doğu'da barışın sağlandığını ve karşılıklı imzalar için 8 günlük bir süre ayrıldığını belirterek, uzun müzakerelerle deneyim kazanıldığını ve diplomatik yöntemler geliştirildiğini vurguladı."⁷⁶

71 Le Temps, 18 Temmuz 1923, s.1.

72 Bilâl N. Şimşir, *Lozan Telgrafları II 1922-1923*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2019, s.584.

73 Hamza Eroğlu, "Şerefli Bir Tarih : Lozan", *Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, C.I, S:3 Temmuz*, Ankara, 1985, s.807

74 Le Temps, 18 Temmuz 1923, s.1.

75 Le Temps, 18 Temmuz 1923, s.1.

76 Le Temps, 18 Temmuz 1923, s.1.

Le Temps gazetesinin haberine göre; “Ankara’da Mustafa Kemal Paşa başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, Lozan Konferansı’nda ortaya çıkan yeni güçlükleri aşmak için gerekli adımları attı. İlgili çevrelerde, Müttefiklerin Türkiye’nin ekonomik bağımsızlığını etkileyecek mali konularda ısrarcı olmayacakları umuluyordu.” Gazete, “barışın yakında imzalanacağı konusunda tüm çevrelerde iyimserlik olduğunu” okuyucularına bildiriyordu.⁷⁷

Le Matin gazetesi 18 Temmuz tarihli baskısının baş sayfasında, “Lozan görüşmelerinin sonuna gelindiğini ve barış antlaşmasının 24 Temmuz’da imzalanacağını” duyurdu.⁷⁸ Haberin devamında yer alan ayrıntılarda ise anlaşma sürecinden duyulan hayal kırıklığını, bir tiyatroya oyununa benzetmektedir. Gazete son oturumun ayrıntılarını aktardığı yazısında, “çözümlememiş birçok sorun kaldığını yazmıştır. İtalyan Delegesi Montagna’nın gerçekçi bir yorumla yaptığı açıklamalarını takdir ettiğini belirtmektedir.” Son oturumdan aktarılan bilgilere göre; “Rumbold başkanlığında saat 17.00’de toplanan siyasi komite önemli kararlar almıştır. Bu çerçevede Türk karasuları ile topraklarının tahliyesine ilişkin protokoller hazırlanacaktır. Üzerinde anlaşılamayan bir konu da Türkiye’ye geri dönmelerine izin verilen Ermenilerin durumudur. Müttefikler bu konuda af çıkarılmasını talep etmektedir. İsmet Paşa ise geri dönüşün bir protokol çerçevesinde gerçekleşebileceği, sadece olaylara karışmamış olan Ermenilerin bu kapsama alınacağını açıklamıştır. Sir Horace Rumbold, Türkiye tarafından yabancıların haklarını resmi olarak koruduğunu içeren bir belgenin kendilerine verilmesini istemiştir. Gazete görüşmeler sonunda anlaşma sağlandığını ilan etmiştir.”⁷⁹

Lozan Barış Antlaşması 24 Temmuz 1923’te imzalanmıştır.⁸⁰ Le Petit Journal gazetesi, “barış antlaşmasının imzalanmasının memnuniyet verici olduğunu ve sokaktaki insanların uzun süren ve yorucu müzakerelerin tatmin edici bir şekilde sonuçlanmış olmasından duydukları sevinçlerini gizlemediklerini” yazmıştır.⁸¹

L’Humanité gazetesi Lozan Barış Antlaşması’nın imzalanmasının ardından yayınladığı yorumda, “bağımsız bir Türkiye’nin varlığının tanınmasına dikkat çekmiştir.” Antlaşma ile ilgili ciddi eleştirilerde bulunmaktadır. Kasım 1922’den beri devam eden uzun süren müzakerelerin beklentileri karşılamadığından, eksik ve geçici bir antlaşmayla sona erdiğini belirtiyordu. Gazete, “Ortadoğu petroleri konusunda bir anlaşmaya varılamadığı, Amerikalılar ve İngilizler arasında bir sorun olarak kaldığını, kuponların ve Osmanlı borçlarının ödenmesi konusunda varılan uzlaşmaya rağmen bu konunun belirsizlik taşıdığını, Bulgaristan’ın Ege Denizi’ne erişiminin gerçekleşmediğini ve Yugoslavya’nın anlaşmayı tatmin edici

77 Le Temps, 18 Temmuz 1923, s.2.

78 Le Matin, 18 Temmuz 1923, s.1.

79 Le Matin, 18 Temmuz 1923, s.3.

80 Kemal Atatürk, *Nutuk*, Haz. Zeynep Korkmaz, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2004, s. 506; *Société Des Nations Recueilles Traités et des Engagements Internationaux Enregistrés par le Secretariat de la Sociétédes Nations*. League Of Nations Treaty Series Publication of Treatiesand International Engagements Registered with the Secretariat of the League of Nations, No.701, s.11. Wt. G. 11/227 1100 1/26 F.O.P. L12299J

81 Ek 5, *Le Petit Journal*, 25 Temmuz 1923, s.1.

bulmadığı için imzalamayı reddettiğini” yazıyordu.⁸² Gazete antlaşmanın çeşitli hataları olduğunu vurgulamaktadır. “Barış Antlaşması’nın imzalanmasının memnuniyet verici olduğu ancak, barışın gelecekteki olası bir savaşı engellemeyeceği yorumunda bulunmaktadır. Yakın Doğu’daki savaşlar her zaman emperyalist güçlerin hırslarının bir sonucu olmuştur ve bu nedenle onların hareket alanlarını sınırlamak gerekiyordu. Bu nedenle Rus Devleti, Boğazlar konusunda Karadeniz’in kapatılması ilkesini savunmuştu. İngiltere, Müttefiklerin ve diğer ülkelerin desteğiyle Karadeniz’in kontrolünü ele geçirmeyi başarmıştı.” L’Humanité ayrıca, “antlaşmanın en önemli avantajının Müttefiklerin Türkiye’nin modern ülkelerle eşit düzeyde egemenliğe sahip olduğunu kabul etmeleri olduğunu belirtiyor ve devrimlerin devam etmesi halinde Asya’nın tüm İslam ülkelerinin dikkatini çekecek bağımsız ve modern bir devlet göreceğini iddia ediyordu.”⁸³

Görüşmeler sırasında Müttefik talepleri, Meriç’in sınır olarak kabulü, Meriç etrafında tarafsız bir bölgenin kurulması, Bulgaristan’a Ege’den çıkış verilmesinin kabulü, Demiryolunun milletlerarası bir komisyon tarafından idaresinin kabulüdür.⁸⁴ Türk heyeti ise, 1913 sınırında ısrar etmektedir. 30 kilometrelik alanın askerden arındırılması Edirne’nin güvenliğini tehdit edebilir. Türk heyeti, bölgenin askerden arındırılması halinde Türkiye’nin ülkesinde yabancıların denetimini gerektirecek bir yapıyı kabul etmeyeceğini bildirmiştir. Batı Trakya’da plebisite başvurulmasıyla bölgenin tarafsızlığını elde edeceğini ve sınırdaş devletlerin güvenliğini sağlayacak nitelikte olacağını düşünmektedir. 4 Şubat 1923 tarihinde önemli gelişmeler meydana gelmiştir. İngiltere, Fransa ve İtalya verdikleri teklifle Trakya’da konuşlanacak Türk Silahlı Kuvvetlerinin toplam sayısını 20.000 olarak sınırlayan taslak metindeki ilgili maddeden vazgeçmiştir. Verilen bu taviz üzerine Türkiye, iyi niyet göstergesi olarak Karaağaç, Kuleli-Burgaz’a giden demiryolu ve Dimetoka’yı talep etmekten vazgeçecektir.⁸⁵ Lozan’daki müzakereler sırasında Müttefikler, Trakya sınırının Türkiye’ye bırakılması, Karaağaç yerine Edirne’ye istasyon inşa edilebilecek kadar yakın bir yerin seçilmesi, sınıra 20-30 kilometre mesafedeki bölgelerin askerden arındırılması ve demiryolu hattının serbestlik ilkesine uygun olarak ortak bir komisyon tarafından yönetilmesi konusunda ısrar ettiler.⁸⁶ Ancak Müttefiklerin istekleri gerçekleşmedi. Lozan Barış Antlaşması’nın Türkiye’nin sınırlarına ilişkin hükümleri, Antlaşma’nın birinci bölümünün “Araziye Müteallik Ahkâm” başlığı altındaki ikinci maddesi Türkiye’nin Trakya sınırlarını belirlemektedir.⁸⁷ Buna göre Bulgaristan sınırının belirlendiği nokta, Rezvaya’nın denize döküldüğü noktadan Türkiye, Bulgaristan ve Yunanistan sınırlarının Meriç üzerinde birleştiği yer olacaktır. Bu nokta Bulgaristan’ın da

82 L’Humanité, 27 Temmuz 1923, s.3.

83 L’Humanité, 27 Temmuz 1923, s.3.

84 Meray, a.g.e., C. I, s.46.

85 Meray, a.g.e., C. V, s.6.

86 TBMM Gizli Celse Zabıtları, C.III, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1985, s. 1170.

87 Société Des Nations Recueil des Traités et des Engagements Internationaux Enregistrés par Le Secrétariat de la Société des Nations, Volume XXVIII, No.708, 1924, ss.215-225.

güney sınırını da belirlerken, diğer yandan Arda ve Meriç nehirlerinin birleştiği yere kadar Meriç'in seyri, daha sonra Arda'nın kaynağı yönünde Arda'nın seyri ve bu nehir üzerinde Çörek köyünün hemen yakınındaki arazide belirlenecek bir noktaya kadar olarak belirlenmiştir, Daha sonra güneydoğu yönünde Meriç üzerinde Bosna köyünün bir kilometre yakınına kadar bir hat çekilecek, Bosna köyü Türkiye'de kalacak ve son olarak Meriç Ege Denizi'ne kadar uzanacaktı. Çörek köyünün Türkiye ya da Yunanistan'a verilmesi konusunda nüfusun Türk ya da Rum etnik yapısına göre bir komisyon karar verecektir. 11 Ekim 1922 tarihinden sonra köye göç edenler ise bu kapsama alınmayacaktır. Yunanistan ile olan sınır önceki taslak metinde "nehirin sol kıyısı" olarak belirlenmişti.⁸⁸ Konferansın ikinci döneminin 24 Nisan'daki ilk oturumunda Türk delegasyonu, 2. maddedeki "Meriç'in sol kıyısına kadar" ifadesi yerine "Meriç'in ana mecrasının talveg hattı" ifadesinin kullanılmasını önermiştir. Yeni metinde "Meriç'in akış yolu" olarak belirlenmesi, Yunanistan ile olan sınırda nehrin sularının hem Yunanistan hem de Türkiye tarafından kullanılmasına olanak tanımaktadır. İlk başta kabul edilmeyen bu öneri, uzun tartışmalar ve analizlerin ardından kabul edilerek antlaşma metnine dahil edilmiştir.⁸⁹

Lozan Antlaşması'nda Trakya sınırına ilişkin ana antlaşma metni dışında yer alan bir diğer metin ise 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan "Trakya Sınırına Dair Sözleşme"dir.⁹⁰ Bu anlaşmanın hükümlerine göre, Türkiye'yi Bulgaristan ve Yunanistan'dan ayıran sınırların otuz kilometrelik kısmı askerden arındırılacaktır. Buralarda asayiş ve güvenliğin sağlanması için sadece sınırlı sayıda polis, jandarma, bekçi ve gümrük memuru bulundurulacaktır. Trakya sınırıyla ilgili bir başka Lozan metni de 24 Temmuz 1923 tarihinde "Karaağaç ile İmroz ve Bozcaada Adalarına İlişkin Olarak İmzalanan Protokol"dür.⁹¹ Protokol hükümlerine göre, Meriç Nehri ile Türk-Yunan sınırı arasında kalan ve Türkiye'ye verilmesi gereken topraklar en geç 15 Eylül 1923 tarihine kadar verilecekti. Taraflar, sınır komisyonu nihai sınırları belirleyene kadar geçici sınırlara uyacaklardı. Karaağaç'ta yaşayan Rumlara Türk-Yunan Mübadele Anlaşması'ndan yararlanma imkânı tanınacaktı. Yunan birlikleri ve yetkilileri, Barış Antlaşması Türk ve Yunan hükümetleri tarafından onaylanır onaylanmaz İmroz ve Bozcaada adalarından çekileceklerdi. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 24 Ağustos 1923 tarihinde Lozan Antlaşması'nı onaylamasının ardından Yunanistan da 25 Ağustos 1923 tarihinde Lozan Antlaşması'nı onayladı. Mudanya hükümlerine göre Karaağaç, Yunanlılardan boşaltıldığı için Fransızların eline geçecekti. 13 Eylül 1923'te Sınır Tespit Komisyonu Karaağaç'ta incelemeler ve tespitler yaparak Türkiye'nin batı sınırını kesinleştirdi. Protokolün imzalanmasıyla birlikte Yunan birliklerinin bölgeden çekilmesiyle Karaağaç

88 Cemil Bilsel, *Lozan*, C.II., Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1998, s.585.

89 Meray, *a.g.e.*, C.I, s.352.

90 Soysal, *a.g.e.*, s.82.

91 Soysal, *a.g.e.*, 83; Seha L. Meray (çev.), *Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar-Belgeler*, C.II, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993, ss.114-115.

bölgesi devralınmıştır.⁹² Trakya sınırına ilişkin Sözleşme (III sayılı Bağıt), 5. Maddesi uyarınca, Bulgaristan, Yunanistan ve Türkiye tarafından onaylanı onaylanmaz yürürlüğe girmesi öngörüldüğünden, Türkiye'nin 31 Mart 1924 tarihinde son onay belgesini vermesiyle yürürlüğe girmiştir.⁹³

Sonuç

Batı Anadolu'nun düşman işgalinden kurtarılmasının ardından, 23 Eylül 1922 tarihinde İtilaf devletleri ile TBMM Hükûmeti arasında yapılan görüşmeler sonucunda 11 Ekim 1922 tarihinde Mudanya Ateşkes Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile ateşkes sağlanmış, Doğu Trakya, İstanbul ve Boğazlar barış yolu ile kazanılmıştır. Mudanya Ateşkes Antlaşması ile kazanılan diplomatik zaferden sonra sıra kalıcı barışı sağlayacak ve Türk milletinin bağımsızlığını hukuken belgeleyecek olan bir barış antlaşmasına gelmişti. 20 Ekim 1921 Anlaşması sonrası Fransa ile başlayan ilişkiler, Büyük Zafer'in elde edilmesinde ve Mudanya Mütarekesinde Fransız desteği ve yardımının etkin rol oynadığını göstermektedir. Lozan görüşmelerine Dışişleri Bakanı sıfatıyla İsmet Paşa başkanlığında bir heyetle gidilmiş, Görüşmelere 20 Kasım 1922'de başlanmıştı. Müttefik devletler Misakımillî'den taviz vermek istemeyen Türk temsilcilerin istekleri yerine, kendi isteklerini kabul ettirmeye çalıştılar. Bu nedenle 4 Şubat 1923'te görüşmelere ara verildi. İkinci dönem görüşmeler 23 Nisan 1923'te tekrar başladı. Lozan'da müttefikler, Yunanlıları desteklediler, Batı Trakya'da plebisite karşı çıktılar. Bulgaristan ile sınır daha önceki 1913 İstanbul ve 1919 Neuilly Antlaşmaları ile belirlenmiştir. Lozan Konferansı öncesinde Fransız gazetelerinde yer alan ilgili makaleler incelendiğinde, Fransa'nın Türkiye ile ilişkilerinin barışçıl ve güvenli bir zeminde devam etmesinin yararlarından ve Karaağaç'ın Türkiye'ye bırakılması gerektiğinden bahsettiği görülmektedir. Konferans sırasındaki Fransız gazetelerinin genel eğilimi barışın tesis edilmesi ve müttefiklerin ısrarından vazgeçmeleri yönündedir. Tazminatlar sorunu Türkiye ve Yunanistan arasında sorun olmuştur. Fransız basınının bu konuda tarafsız bir bakış açısında buldukları değerlendirilebilir. 24 Temmuz'da sonuçlanan konferans sonucunda imzalanan Lozan Antlaşması, Türkiye ile Yunanistan arasındaki kara sınırını, Yunan-Bulgar sınırının birleştiği noktadan, Arda ve Meriç nehirlerini izleyerek Ege Denizi'ne uzanan hat olarak belirledi. Edirne'nin bir mahallesi olan Karaağaç, Yunanlıların Anadolu'da verdiği zararlara karşılık tazminat olarak alındı. Sonuç olarak Lozan'ın siyasal hükümleriyle Türkiye'nin Trakya sınırı saptanmış oldu. Dönemin Fransız gazetelerinin bu süreci başından sonuna kadar takip ettiği anlaşılmaktadır. Gazetelerde yer alan

92 Veysi Akın, *Trakya'nın Türklere Devir Teslimi*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1996, s.191.

93 Soysal, *a.g.e.* s. 88.

değerlendirmeler incelendiğinde, Fransa'nın Trakya sınırının belirlenmesinin Fransa'nın birinci önceliği olmadığı anlaşılmaktadır. Fransa ile birinci sorun Türkiye-Suriye sınırının tespiti idi. Kapitülasyonlar, Düyûn-u Umumiye Osmanlı Borçları ve Türkiye'deki Fransız misyoner okulları meselesi Fransa'nın önceliğinde olan konulardı. Fransa savaştan galip çıkmakla birlikte, ekonomik ve sosyal anlamda büyük sıkıntı içinde bulunmaktaydı. Diğer taraftan Osmanlı İmparatorluğu'ndaki çıkarları en fazla ülke olarak, Türkiye'nin bazı taleplerine karşı anlayışlı davranmaktaydı. Konferans öncesinde 20 Ekim 1921 tarihli Ankara Anlaşması ile Türkiye arasında yarı barış durumu mevcut olmakla birlikte, Fransa genel olarak Lozan'da İtilaf devletleri bloğundaki yerini ve durumunu korumuştur. Fransa'nın Türkiye ile tüm inişli-çıkışlı ilişkisine rağmen Fransız basınında yer alan haberlere bakıldığında, Lozan'da Tazminat ve Karaağaç'ın Türkiye'nin devri konusunda Türkiye'ye karşı tavır sergilemediği görülmektedir. Bu anlamda Fransız basınının kamuoyunu etkilemede önemli bir rol üstlendiği değerlendirilebilir. Fransızların büyük bir kısmının Yunanlılar yüzünden Türkiye'deki çıkarlarının zarar görmesini istemediği, yeni Türkiye Devleti ile yüzyıllara dayanan ilişkisini sürdürmek amacıyla olduğu anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Belgeleri

T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Hariciye Siyasi Kısım (HR.SYS), 2308/7-8.

II. Resmi Yayınlar

TBMM Gizli Celse Zabıtları, C.3, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1985.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, C.4, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1985.

Türk Diplomatik Arşivi Belgeleriyle 100. Yılında Mudanya Askerî Sözleşmesi Tutanaklar-Belgeler, T.C. Dışişleri Bakanlığı Diplomatik Arşiv Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2022.

Société Des Nations Recueil des Traités et des Engagements Internationaux Enregistrés par le Secretariat de la Sociétedes Nations. League Of Nations Treaty Series Publication of Treatiesand International Engagements Registered with the Secretariat of the League of Nations, No.701, s.11. Wt. G. 11/227 1100 1/26 F.O.P. L12299J.

III. Süreli Yayınlar

Le Temps, 31 Ağustos 1922, s.1.

L'Action Française, 31 Ağustos 1922, s.1.

L'Action Française, 10 Eylül 1922, s.1.

L'Action Française, 22 Eylül 1922, s.1.

Le Temps, 19 Eylül 1922, s.1.

Le Temps, 24 Eylül 1922, s.1.

Le Temps, 25 Eylül 1922, s.1.

Le Temps, 8 Kasım 1922, s.1.

Le Temps, 15 Kasım 1922, s.1.

- Le Temps*, 16 Kasım 1922, s.1.
Le Temps, 20 Kasım 1922, s.1.
Le Temps, 22 Kasım 1922, s.2.
Le Temps, 27 Kasım 1922, s.1.
Le Matin, 21 Nisan 1923, s.1.
Le Temps, 24 Nisan 1923, s.4.
Le Matin, 27 Nisan 1923, s.3.
Le Temps, 3 Mayıs 1923, s.6.
Le Temps, 3 Mayıs 1923, s.1.
Le Matin, 15 Mayıs 1923, s.1.
Le Matin, 15 Mayıs 1923, s.3.
Le Temps, 18 Mayıs 1923, s.1.
Le Matin, 27 Mayıs 1923, s.3.
Le Temps, 28 Mayıs 1923, s.1.
Le Temps, 28 Mayıs 1923, s.3.
Le Matin, 28 Mayıs 1923, s.4.
Le Temps, 5 Haziran 1923, s.4.
Le Temps, 18 Temmuz 1923, s.1.
Le Matin, 18 Temmuz 1923, s.3.
Le Petit Journal, 25 Temmuz 1923, s.1.
L'Humanité, 27 Temmuz 1923, s.3.

IV. Kitaplar

- AKIN, Veysi, *Trakya'nın Türklere Devir Teslimi*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1996.
- Atatürk'ün *Millî Dış Politikası*, *Millî Mücadele Dönemine Ait 100 Belge 1919-1923*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992.
- ATATÜK, Kemal, *Nutuk*, Haz. Zeynep Korkmaz, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2004.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C I, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1997.

- BAYTOK, Taner, *İngiliz Belgeleriyle Sev' den Lozan'a*, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2007.
- BIYIKLIOĞLU, Tevfik, *Trakya'da Millî Mücadele, C. I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1992.
- BİLSEL, Cemil, *Lozan, C.II, Sosyal Yayınlar*, İstanbul, 1998.
- BUDAK, Mustafa, *Misâk-ı Millî'den Lozan'a İdealden Gerçeğe Türk Dış Politikası*, Küre Yayınları, İstanbul, 2008.
- CEBESÖY, Ali Fuat, *Siyasi Hatıralar, C.1*, (Haz. Osman Selim Kocahanoğlu), Temel Yayınları, İstanbul, 2002.
- DEMİRCİ, Sevtap, *Belgelerle Lozan, Taktik-Stratejik Diplomatik Mücadele 1922-1923*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2017, s.209.
- ERİM, Nihat, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri (Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları)*, C. I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1953.
- EYYÜPOĞLU, İsmail, *Mudanya Mütarekesi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2002.
- GOLOĞLU, Mahmut, *Millî Mücadele Tarihi -V, Türkiye Cumhuriyeti 1923*, Goloğlu Yayınları, Ankara, 1971.
- İLİADİS, Hristos İliadis, *"Trakya Tehdit Altında" Gizli Yazışmalar, Türkiye Stratejisi-Gizli Politikalar-Azınlık Grupları*, Çev. Lale Alatl, Trakya Üniversitesi Balkan Araştırma Enstitüsü Yayını No.11, Edirne, 2020, s.37.
- İNÖNÜ, İsmet, *Hatıralar*, Haz. Sabahattin Selek, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2020.
- İNÖNÜ, İsmet, *Lozan Barış Konferansı Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj, Anı ve Söyleşileri*. Haz. İlhan Turan, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2010. www.ismetinonu.org.tr/lozan-baris-konferansi.htm
- KARACAN, Ali Naci, *Lozan*, Nokta Kitap Yayınları, İstanbul, 2006.
- KARACAN, Ali Naci, *Lozan Konferansı ve İsmet Paşa*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1993
- MCCARTHY, Justin, *The Ottoman Peoples and the End of Empire*, Arnold, London, 2001.
- MERAY, *Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar-Belgeler, C.I, C.II, C. V*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1993.
- NUR, Rıza, GREW, Joseph C., *Lozan Barış Konferansı'nın Perde Arkası (1922-1923)*, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2003.
- SONYEL, Salahi R., *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika, C.2*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2003.

SOYSAL, İsmail, *Tarihsel Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları* C.I, (1920-1945), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.

ŞİMŞİR, Bilâl N., *Doğu'nun Kahramanı Atatürk*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2015.

ŞİMŞİR, Bilâl N., *Lozan Telgrafları (1922-1923)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1990.

ŞİMŞİR, Bilâl N., *İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938)*, C.I-II-III-IV, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara-1984-1992-2000-2000.

YAVUZ, Bige, *Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri, Fransız Arşiv Belgeleri Açısından 1919-1922*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1994.

V. Makaleler

EROĞLU, Hamza, "Şerefli Bir Tarih: Lozan", *Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, C.I, S:3 Temmuz*, Ankara, 1985, s.805-812.

ÖKSÜZ, Hikmet, "Misak-ı Millî: Bir Reel Politik Yansıması", *Yeni Türkiye Misâk-ı Millî Özel Sayısı*, Ankara 2017, s.672-679.

SONYEL, Salahi R., "İngiliz Yüksek Komiseri Sir Horace Rumbold'un Türk Ulusal Akımı'na Karşı Tutumu (1920-1923)", *Bellekten, C.58, S.221*, Nisan 1994, ss.159-184.

Extended Abstract

The Istanbul Treaty was signed between the Ottoman Empire and Bulgaria on September 29, 1913, and Western Thrace was completely left to Bulgaria. Thus, Western Thrace remained under Bulgarian rule between 1913 and 1918. After the First World War, the part of Eastern Thrace up to the Evros River was given to Greece. With the encouragement of England and France, the Greeks crossed the Maritsa and invaded Eastern Thrace. Article 27 of the Treaty of Sèvres, signed on 10 August 1920, regulated Turkey's borders. Accordingly, Turkey's Thrace border; It would be content with the part of Istanbul on the Rumelian side, and all the remaining Thrace lands would be left to Greece. In this way, Turkey's European borders with Greece were drawn. August 23 - September 13, 1921 when the victory in the Battle of Sakarya revealed the strength of the struggle of Turkish Independence, France signed the Ankara Agreement with the Turkish Grand National Assembly on October 20, 1921. The Allied Powers, who did not want a new state of war with Turkey, sent a message to the Ankara Government on 23 September 1922 to stop the military conflict and hold a conference in Mudanya. On September 29, 1922, it was accepted to convene a conference in Mudanya. Finally, on October 11, 1922, the Mudanya Armistice Agreement was signed by İsmet Pasha on behalf of Turkey and by the commanders in Istanbul on behalf of the Allied Powers. The fact that control over the Straits could not be achieved before the conference and the army could not be moved to Thrace, limited the bargaining power of the Turkish side. With this Treaty, the border of Thrace was determined to a large extent, the new Turkish state was officially recognized and laid the groundwork for the Treaty of Lausanne. The Thrace Border in Lausanne, the provisions of the Lausanne Peace Treaty regarding Turkey's borders are in the first chapter of the first part of the treaty. The second article of the said chapter determines the Thrace borders of Turkey. According to this; The Bulgarian border was to be from the point where Rezvaya empties into the sea to the point where the borders of Turkey, Bulgaria and Greece converge on Meriç. It also formed the southern border of Bulgaria. The Greek border, on the other hand, was determined to be the flow path of the

Meriç from the point where the Bulgarian border ends to the confluence of the Arda and Meriç rivers. However, in the previous draft texts of the treaty, this border was determined as "the left bank of the river".

In the first session of the second term of the conference, which was held on April 24, the Turkish Representative Delegation proposed to replace the words "Up to the left bank of the Meriç" in Article 2 with the words "thalweg line of the main current road of Meriç". This proposal, which was initially not accepted, was accepted as a result of long discussions and examinations and was included in the text of the treaty. In the Treaty of Lausanne, apart from the main text of the treaty concerning the Thrace border, another text is the "Contract on the Thrace border", which was signed on July 24, 1923. According to the provisions of this contract, thirty kilometers from both sides of the borders separating Turkey from Bulgaria and Greece would be demilitarized and a certain amount of police, gendarmerie, guards and customs officers could be kept here only to ensure order and security. Another Lausanne text concerning the Thrace border is the protocol signed on Karaağaç, İmroz and Bozcaada islands on 24 July 1923. According to the provisions of the protocol, The piece of land between the river and the Turkish-Greek border to be given to Turkey was to be given before 15 September 1923 at the latest. The parties would respect the temporary borders until the border commission determined the definitive borders. Finally, Turkey's western border with Greece was drawn on the basis of the Mudanya Armistice Agreement. The Meriç River became the border. Eastern Thrace was ceded to Turkey. Karaağaç was taken from Greece as war reparations. It is understood that the French newspapers of the period followed this process from the beginning to the end. When the evaluations in the newspapers are examined, it is understood that the determination of France's Thrace border was not the first priority of France. It is understood that most of the French did not want their interests in Turkey to be harmed by the Greeks. Although there was a semi-peace situation between Turkey with the Ankara Agreement of 20 October 1921 signed before the conference, France alligned its position with the rest of the Allied powers. Despite all the ups and downs between France and Turkey in this process, it is seen that the establishment of peace in Lausanne had a positive reception in the French press.

EKLER

EK 1: Le Temps, 31 Augustus 1922.

PROVANTES-DIXIEME ANNÉE. N° 2180

Quotidien aux bureaux de Journal, 5, RUE DES ITALIENS, A PARIS (9e), et dans tous les Bureaux de Poste

LE 31 AOUT 1922

PRINX DE L'ABONNEMENT
ANNUEL: 175 Francs, 180 Francs, 190 Francs

PRINX DE L'ABONNEMENT
ANNUEL: 175 Francs, 180 Francs, 190 Francs

Le Temps

Directeur: Paul-Benoît LAFONT
Tous les jours de 6 heures à 10 heures

ABONNÉS AUX BUREAUX DE L'ÉDITION
175 Francs, 180 Francs, 190 Francs

Paris, 30 août

BULLETIN DU JOUR

LA VICTOIRE TURQUE

Après la victoire de Taurus, le vainqueur est en train de faire face à la situation de la région. Les troupes turques ont occupé les territoires de la région de Taurus, ce qui a entraîné une série de conséquences politiques et militaires.

LE RÉGLEMENT DE LA PAIX

Le danger d'indécision de M. Wilson

Il est à craindre que M. Wilson ne soit pas en mesure de régler la paix de manière satisfaisante. Ses hésitations pourraient entraîner de graves conséquences pour l'Europe.

LES DÉMARCHES DE CHATELAIN

Un engagement sans conditions

Les démarches de M. Chatelain ont été effectuées dans un esprit de sincérité. Il s'agit d'un engagement sans conditions, ce qui est une bonne nouvelle pour la paix.

LES DÉMARCHES DE CHATELAIN

Un engagement sans conditions

Les démarches de M. Chatelain ont été effectuées dans un esprit de sincérité. Il s'agit d'un engagement sans conditions, ce qui est une bonne nouvelle pour la paix.

DANS LE PROCHE-ORIENT

Les opérations militaires d'Anatolie

Les opérations militaires en Anatolie se poursuivent. Les troupes turques ont remporté de nouvelles victoires, ce qui a entraîné le déplacement de certaines troupes alliées.

DEPÊCHES TÉLÉGRAPHIQUES

Le président américain Wilson a déclaré qu'il était prêt à négocier la paix. Cette déclaration a été accueillie avec espoir par les peuples de l'Europe.

LA RÉFORME

L'enseignement secondaire

Le ministre de l'Éducation nationale a annoncé des réformes de l'enseignement secondaire. Ces réformes visent à améliorer la qualité de l'éducation et à adapter le programme aux besoins de la société.

LES DEUX HOLOCAUSTES

Le génocide arménien et le génocide juif

Le génocide arménien et le génocide juif sont deux crimes de guerre qui ont marqué l'histoire de l'humanité. Ils ont entraîné la mort de millions de personnes et ont laissé de profondes cicatrices.

EN ALLEMAGNE

Le mouvement ouvrier

Le mouvement ouvrier en Allemagne a connu une certaine effervescence. Les syndicats ont organisé des manifestations pour réclamer de meilleures conditions de travail.

LES ÉVÉNEMENTS DE RUSSIE

La situation politique

La situation politique en Russie reste instable. Les différents groupes politiques continuent de se battre pour le pouvoir, ce qui empêche le pays de se reconstruire.

LES ÉVÉNEMENTS DE RUSSIE

La situation politique

La situation politique en Russie reste instable. Les différents groupes politiques continuent de se battre pour le pouvoir, ce qui empêche le pays de se reconstruire.

LES ÉVÉNEMENTS DE RUSSIE

La situation politique

La situation politique en Russie reste instable. Les différents groupes politiques continuent de se battre pour le pouvoir, ce qui empêche le pays de se reconstruire.

LES ÉVÉNEMENTS DE RUSSIE

La situation politique

La situation politique en Russie reste instable. Les différents groupes politiques continuent de se battre pour le pouvoir, ce qui empêche le pays de se reconstruire.

LES ÉVÉNEMENTS DE RUSSIE

La situation politique

La situation politique en Russie reste instable. Les différents groupes politiques continuent de se battre pour le pouvoir, ce qui empêche le pays de se reconstruire.

LES ÉVÉNEMENTS DE RUSSIE

La situation politique

La situation politique en Russie reste instable. Les différents groupes politiques continuent de se battre pour le pouvoir, ce qui empêche le pays de se reconstruire.

EK 2: L'Action Française, 10 Eylül 1922.

FRANÇOIS FRANÇAISE
ORGANE DU NATIONALISME INTEGRAL
Tous ce qui est national est nôtre.
DIRECTEURS FONDATEURS: LÉON DAUDET et CHARLES MAURRAS... REDACTEUR EN CHEF MAURICE PUJO

L'Allemagne cherche à gagner du temps

Les secrets Lubanoff-Strauss, connus par les journaux allemands, et les autres... L'Allemagne cherche à gagner du temps...

LA POLITIQUE

I. Smyrne aux Turcs
Voilà Smyrne, capitale, les Turcs en vue... I. Smyrne aux Turcs...

Que faire avec les Turcs?

Smirne est prise.
L'armée turque est entrée en Smyrne... Que faire avec les Turcs?...

ECHOS

LES FAITS DU JOUR
A. Deputies, on se réunit et l'on se réunit... LES FAITS DU JOUR...

II. Le retour à Bruxelles

Le retour à Bruxelles.
L'absence des parlementaires... II. Le retour à Bruxelles...

III. Le noyautage

III. Le noyautage.
Les députations provinciales... III. Le noyautage...

LA FRANCE EN ALGERIE

LA FRANCE EN ALGERIE.
L'Algérie algérienne... LA FRANCE EN ALGERIE...

LA FRANCE EN ALGERIE

LA FRANCE EN ALGERIE.
L'Algérie algérienne... LA FRANCE EN ALGERIE...

LA FRANCE EN ALGERIE

LA FRANCE EN ALGERIE.
L'Algérie algérienne... LA FRANCE EN ALGERIE...

L'Action Française du Dimanche

L'Action Française du Dimanche.
L'Action Française du Dimanche...

L'Action Française du Dimanche

L'Action Française du Dimanche.
L'Action Française du Dimanche...

L'Action Française du Dimanche

L'Action Française du Dimanche.
L'Action Française du Dimanche...

LA SYRIE

LA SYRIE.
L'occupation de la Syrie... LA SYRIE...

EK 3: Le Matin, 15 Mayıs 1923.

40 Année - N° 12500

LA TEMPERATURE

Le matin, le vent du Nord-Ouest, la température de 12 à 15 degrés. Le jour, le vent du Nord-Ouest, la température de 15 à 20 degrés. Le soir, le vent du Nord-Ouest, la température de 10 à 12 degrés.

5

PARIS

Mardi 15 Mai 1923

RECOTTEZ LE TUSSILAGE

Les fleurs en infusion sont un bon remède contre la toux.

VALEUR 48 Fr. LE KILO

UN LOU TOUR DE FORCE DES FORESTIERS FRANCO-BELGES

Nous débitons le bois rhénan

CETTE EXPLOITATION NOUS RAPPORTERA ANNUELLEMENT 60 MILLIONS DE FRANCS

On parle toujours du chemin de la Ruhr. Pour un peu, pour changer, on pourrait dire du chemin de la forêt. Les forestiers français et belges ont en effet, depuis quelques années, commencé à débiter, en masse, le bois de la région rhénane. Ce bois, qui est de première qualité, est débité en France, et vient ensuite en Belgique, où il est vendu à des prix élevés. Cette exploitation représente une somme de 60 millions de francs par an.

GRAVE SITUATION A LAUSANNE

Les deux trèthes s'opposent absolument

Un coup de théâtre vient de se produire à Lausanne. Les deux trèthes s'opposent absolument. Les forestiers français et belges ont en effet, depuis quelques années, commencé à débiter, en masse, le bois de la région rhénane. Ce bois, qui est de première qualité, est débité en France, et vient ensuite en Belgique, où il est vendu à des prix élevés. Cette exploitation représente une somme de 60 millions de francs par an.

Un avion de transport de la ligne Paris-Londres tombe en flammes à Mossures, dans la Somme

Le pilote, le mécanicien et les quatre passagers sont carbonisés

Un avion de transport de la ligne Paris-Londres est tombé en flammes à Mossures, dans la Somme. Le pilote, le mécanicien et les quatre passagers ont été carbonisés. Les causes de l'accident sont encore inconnues.

Ceux qui se battent pour nous

EN PLEIN SENS CANADIEN LE SENAUTEUR DANDURAND FLETRIT M'LOY GEORGE

Notre républicainisme fait pour de jargon des mots et des phrases. Les Canadiens qui se battent pour nous sont ceux qui ont sacrifié leur vie pour la liberté de notre pays. Leur exemple nous inspire et nous encourage.

VERS LA BAISSSE DES PRIX

Les services de la statistique enregistrent le fléchissement continu des indicateurs un rationnellement sensible de la hausse sur les prix de gros.

Les services de la statistique enregistrent le fléchissement continu des indicateurs un rationnellement sensible de la hausse sur les prix de gros. Cette baisse est due à une diminution de la demande et à une augmentation de l'offre.

Les victimes de l'accident

Les victimes de l'accident sont le pilote, le mécanicien et les quatre passagers. Ils ont été carbonisés et leurs corps ont été retrouvés dans les débris de l'avion.

Le M. M. de la Somme

Le M. M. de la Somme est un homme de bien. Il a fait de nombreuses œuvres de bienfaisance et a été élu député de sa région.

Le M. M. de la Somme

Le M. M. de la Somme est un homme de bien. Il a fait de nombreuses œuvres de bienfaisance et a été élu député de sa région.

Le M. M. de la Somme

Le M. M. de la Somme est un homme de bien. Il a fait de nombreuses œuvres de bienfaisance et a été élu député de sa région.

Le M. M. de la Somme

Le M. M. de la Somme est un homme de bien. Il a fait de nombreuses œuvres de bienfaisance et a été élu député de sa région.

Le M. M. de la Somme

Le M. M. de la Somme est un homme de bien. Il a fait de nombreuses œuvres de bienfaisance et a été élu député de sa région.

On en est à l'épidémie de typhoïde à Paris?

On en est à l'épidémie de typhoïde à Paris? Les autorités sanitaires ont déclaré qu'il n'y avait pas de typhoïde à Paris. Cependant, il y a eu quelques cas isolés.

SIX CENTES MILLIONS

SIX CENTES MILLIONS. C'est la somme que le gouvernement français a allouée à la reconstruction des régions dévastées par la guerre.

Une immense explosion

Une immense explosion a eu lieu à la gare de Paris. Les causes de l'accident sont encore inconnues. Plusieurs personnes ont été blessées.

Le fascisme grandit il devient espagnol

Le fascisme grandit il devient espagnol? Les fascistes espagnols ont pris le pouvoir en Espagne. Leur régime est très différent de celui des fascistes italiens.

Comment doivent frapper les dactylographes

Comment doivent frapper les dactylographes? Les dactylographes doivent être traités avec respect et dignité. Ils sont des professionnels de leur métier.

Les menottes du mari ou l'attachement d'une femme

Les menottes du mari ou l'attachement d'une femme. C'est un roman de fiction qui raconte l'histoire d'un homme qui se lie les menottes à son épouse.

Les menottes du mari ou l'attachement d'une femme

Les menottes du mari ou l'attachement d'une femme. C'est un roman de fiction qui raconte l'histoire d'un homme qui se lie les menottes à son épouse.

Les menottes du mari ou l'attachement d'une femme

Les menottes du mari ou l'attachement d'une femme. C'est un roman de fiction qui raconte l'histoire d'un homme qui se lie les menottes à son épouse.

Les menottes du mari ou l'attachement d'une femme

Les menottes du mari ou l'attachement d'une femme. C'est un roman de fiction qui raconte l'histoire d'un homme qui se lie les menottes à son épouse.

Les menottes du mari ou l'attachement d'une femme

Les menottes du mari ou l'attachement d'une femme. C'est un roman de fiction qui raconte l'histoire d'un homme qui se lie les menottes à son épouse.

Son Basile revient subitement à Paris

Son Basile revient subitement à Paris. C'est un roman de fiction qui raconte l'histoire d'un homme qui revient à Paris après une longue absence.

Son Basile revient subitement à Paris

Son Basile revient subitement à Paris. C'est un roman de fiction qui raconte l'histoire d'un homme qui revient à Paris après une longue absence.

Son Basile revient subitement à Paris

Son Basile revient subitement à Paris. C'est un roman de fiction qui raconte l'histoire d'un homme qui revient à Paris après une longue absence.

Son Basile revient subitement à Paris

Son Basile revient subitement à Paris. C'est un roman de fiction qui raconte l'histoire d'un homme qui revient à Paris après une longue absence.

Son Basile revient subitement à Paris

Son Basile revient subitement à Paris. C'est un roman de fiction qui raconte l'histoire d'un homme qui revient à Paris après une longue absence.

ENTHOUSIASME REFFROIDI

ENTHOUSIASME REFFROIDI. Les enthousiasmes sont souvent éphémères. Ils disparaissent rapidement.

ENTHOUSIASME REFFROIDI

ENTHOUSIASME REFFROIDI. Les enthousiasmes sont souvent éphémères. Ils disparaissent rapidement.

ENTHOUSIASME REFFROIDI

ENTHOUSIASME REFFROIDI. Les enthousiasmes sont souvent éphémères. Ils disparaissent rapidement.

ENTHOUSIASME REFFROIDI

ENTHOUSIASME REFFROIDI. Les enthousiasmes sont souvent éphémères. Ils disparaissent rapidement.

ENTHOUSIASME REFFROIDI

ENTHOUSIASME REFFROIDI. Les enthousiasmes sont souvent éphémères. Ils disparaissent rapidement.

EK 4: Le Temps, 28 Mayıs 1923.

